

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Petra Pejchová

**Přezkum Lisabonské smlouvy v SRN:
základy suverenity Spolkové republiky
Německo**

Bakalářská práce

Praha 2010

Autor práce: **Petra Pejchová**

Vedoucí práce: **JUDr. PhDr. Petr Mlsna, PhD.**

Oponent práce: **Doc. JUDr. PhDr. Ivo Šlosarčík, LL.M., Ph.D.**

Datum obhajoby: 2010

Hodnocení:

Bibliografický záznam

PEJCHOVÁ, Petra. *Přezkum Lisabonské smlouvy v SRN: základy suverenity Spolkové republiky Německo*. Praha: Karlova univerzita, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, 2010. 49s. Vedoucí bakalářské práce JUDr. PhDr. Petr Mlsna, PhD.

Anotace

Bakalářská práce *Přezkum Lisabonské smlouvy v SRN: základy suverenity Spolkové republiky Německo* pojednává o rozsudku Spolkového ústavního soudu ve věci přezkumu Lisabonské smlouvy. Cílem je zasadit rozsudek do širších souvislostí a do kontextu vývoje německého a evropského práva. Práce se snaží analyzovat hlavní argumenty Spolkového ústavního soudu, které ho vedly k tomu, podmíněně schválit kompatibilitu Lisabonské smlouvy s německou ústavou. Výkon přenesených práv členských států na Evropskou unii musí v první řadě odpovídat principům demokracie. Spolkový ústavní soud odpovídá na otázku v jakém rámci může Německo v EU působit. Spolková republika Německo zůstane suverénním státem i po vstupu reformní Lisabonské smlouvy v platnost. Vzhledem k dlouhému a obtížnému procesu přijímání smlouvy nebude velmi pravděpodobně v nejbližší době nahrazena novým dokumentem.

Text se taktéž snaží zachytit zajímavé ohlasy na rozsudek Spolkového ústavního soudu a vytvořit tak ucelenější náhled na problematiku suverenity ve Spolkové republice Německo

Annotation

The aim of the thesis *Judicial review of the Treaty of Lisbon: principles of the Germany's sovereignty* is to analyze the judgement of the Federal Constitutional Court of Germany on the Treaty of Lisbon. It documents the long-term relationship between European and national law.

The Federal Republic of Germany will remain to be a sovereign state after the Treaty of Lisbon becomes operative. The FCC gives many reasons for this statement. First, according to the German Court the Treaty of Lisbon does not transform the European Union into a Federal State (*Staatsverband*), but into a Confederation of States

(*Staatenverbund*). Second, the control of the accomplishment of the constitutional requirements by the level of democratic legitimization of the EU will be held sufficiently. Third, Lisbon decision clearly declares to refuse the creation of a European Federal State because the Basic Law does not proclaim that the representatives of the German people could have such a power to join a Federal State: only the German people will be able to decide it

Finally, work aims to understand which could be actually the Germany's identity and how could be approached the Germany's sovereignty.

Klíčová slova

Ústava, Německo, evropské právo, Evropská unie, Spolkový ústavní soud, suverenita, demokracie, Evropský parlament

Keywords

Constitution, Germany, European law, European union, Federal Constitutional Court of Germany, democracy, European Parliament

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze, dne 21.5.2010

Petra Pejchová

Obsah

OBSAH.....	3
1. ÚVOD.....	4
1.1 ROZBOR LITERATURY.....	5
1.2 CÍL, METODOLOGIE, STRUKTURA PRÁCE	6
2. CESTA K LISABONSKÉ SMLOUVĚ.....	8
3. PŘEZKUM LISABONSKÉ SMLOUVY PŘED SPOLKOVÝM ÚSTAVNÍM SOUDU - OBECNÉ OTÁZKY	11
4. REKAPITULACE VZTAHU SPOLKOVÉHO ÚSTAVNÍHO SOUDU K EVROPSKÉ INTEGRACI	14
5. ROZSUDEK SPOLKOVÉHO ÚSTAVNÍHO SOUDU K LISABONSKÉ SMLOUVĚ	17
5.1 PRINCIP DEMOKRACIE	18
5.2 ÚSTAVNÍ IDENTITA.....	19
5.3 EUROPAPREUNDLICHKEIT.....	20
5.4 EVROPSKÁ UNIE A JEJÍ LEGITIMACE.....	23
5.5 “DOMAIN RÉSERVÉ”	27
5.6 VNITŘNÍ KONTROLA JAKO MOŽNÁ INTEGRAČNÍ BRZDA?	28
5.7 PROSTŘEDKY ULTIMA RATIO	29
6. ZAJÍMAVÉ REAKCE NA ROZSUDEK SPOLKOVÉHO ÚSTAVNÍHO SOUDU.....	30
6.1 REAKCE POLITICKÉ REPREZENTACE	31
6.2 ODBORNÁ DEBATA	33
6.2.1 Pokračování Maastrichtského nálezu.....	33
6.2.2 Problém suverenity	35
6.2.3 Hrozící konflikt s evropským soudnictvím?.....	36
6.2.4 Reakce soudců Spolkového ústavního soudu	37
7. ZÁVĚR.....	38
8. SUMMARY	41
9. POUŽITÁ LITERATURA.....	44

1. Úvod

Lisabonskou smlouvou pozměňující Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství (dále jako Lisabonská smlouva) vstoupil vývoj Evropské unie do své nové etapy. Nyní je již proces jejího přijímání dokončen, a to nám dává příležitost ohlédnout se za průběhem jejího vzniku a přiblížit proces jejího přijímání v členských státech Evropské unie. K bezesporu nejdůležitějším aktérům na poli evropské integrace patří Spolková republika Německo. Jako jeden ze zakládajících členů Evropských společenství spolupůsobí již více než půlstoletí na utváření podoby evropské integrace a formování jejich hodnotových a právních zásad.

Již od přijetí Základního zákona¹ se německé ústavní předpisy velmi důkladně zabývají vztahem suverenity státu a mezinárodními svazky a integračními procesy, na kterých Spolková republika participuje. Jednotlivá ustanovení se postupně přizpůsobovala integračním vlnám, avšak nikdy neoslabila principy německé státnosti a identity. Tyto zásady střeží a o jejich zachování usiluje německý Spolkový ústavní soud.

Proces přijímání Lisabonské smlouvy v Německu ovlivnil ve velkém rozsahu právě Spolkový ústavní soud. Jeho výrok o kompatibilitě zákonů začleňujících Lisabonskou smlouvu do německého právního pořádku byl dlouho očekávanou událostí. Nejenže se musel vypořádat se svými, v právní teorii velmi slavnými rozhodnutími týkajícími se vztahu evropského a národního práva, ale především nastínil okolnosti budoucí evropské integrace, za kterých bude moci Spolková republika působit v evropském rámci jako suverénní stát. Právě podmínkám, kterými ve svém rozsudku zaručil Spolkový ústavní soud zachování německé suverenity i po platnosti Lisabonské smlouvy, se věnuje tato práce.

Téma této práce jsem zvolila především pro její aktuálnost a svůj dlouhodobý zájem o německy mluvící oblast. Lisabonská smlouva byla dlouhou dobu v centru pozornosti akademického prostředí, politických reprezentací i médií. Její role se v blízké budoucnosti pravděpodobně neomezí na působení v jednotkách, ale spíše v desítkách let. V českém prostředí navíc není mnoho autorů, kteří dlouhodobě

---

¹ Základní zákon je název ústavy Spolkové republiky Německo. Původně byl zamýšlen pouze jako prozatímní ústavní dokument. VORLÄNDER, Hans. *Die Verfassung, Idee und Geschichte*. München: C.H.Beck, 2004, s. 78-110.

reflektují německé ústavní soudnictví ve vztahu k evropské integraci. Nakonec, problém suverenity a státnosti patří k nejvíce citlivým oblastem evropské integrace a zdaleka přesahuje případ německý. Nadto rozsudek Spolkového ústavního soudu představuje velmi poučný zdroj argumentů a úvah o budoucím uspořádání integrované Evropy. Pro českého čtenáře také může být tato práce podnětem k možné komparaci s rozsudky Ústavního soudu ČR a jeho stanovisky k zachování suverénní České republiky.

1.1 Rozbor literatury

Díky aktuálnosti tématu se mohly podrobnější ohlasy na rozsudek objevit jen v nejnovější literatuře. Tak tomu je v případě Petra Mlsny a jeho příspěvku *Vztah ústavního a evropského práva ve Spolkové republice Německo s přihlédnutím k Lisabonskému nálezu*.

Práce je založena z větší části na rozboru německojazyčné literatury. V první řadě pracuje tento text s originálními dokumenty - Lisabonskou smlouvou v konsolidovaném znění, rozsudky Spolkového ústavního soudu, tiskovou zprávou a Základním zákonem. Velmi přínosnou publikací k otázce vzniku a principů Lisabonské smlouvy je kniha *Der Vertrag von Lissabon: Reform der EU ohne Verfassung?*, která byla vydána u příležitosti kolokvia konaného na berlínském institutu Waltera Hallsteina v roce 2007. Záštitu nad vydáním převzala významná osobnost německého konstitucionalismu, Ingolf Pernice.

Vztahu německého a evropského práva se v českém prostředí věnuje již dosti letitá literatura, aniž by to ale snižovalo její kvalitu. Jedná se zejména o *Spolkový ústavní soud a právo Evropských společenství* z poloviny 90. let autora Arnolda Reintera a článek *Maastrichtská smlouva před ústavními soudy států Evropské unie* Mahuleny Hoškové ze stejného období. V zahraničí se k maastrichtskému nálezu a německé ústavní judikatuře vyjádřilo nespočetně významných osobností. Pro účely této práce jsem zvolila stať známého teoretika evropského práva Josepha Weilera: *The State "über alles", Demos, Telos and the German Maastricht Decision*. A dále také příspěvek Hanse-Petera Folze *Demokratie und Integration: Der Konflikt Zwischen dem Bundesverfassungsgericht dem Europäischen Gerichtshof*.

Lisabonskému nálezu věnovaly německé odborné časopisy *German Law Journal*, *Zeitschrift für öffentliches Recht* a další mnoho pozornosti a dosud pravidelně

publikují mnohé ohlasy a reakce. Jmenujme jen některé významné přispěvatele: Frank Schorkopf, Christian Tomuschat či Christoph Schönberger. Významným kritériem výběru literatury byla i snaha zachytit zahraniční pohled na Spolkový ústavní soud a Lisabonskou smlouvu. Velmi cenným zdrojem informací byla stať italského profesora Jacquea Zillera: *Zur Europarechtsfreundlichkeit des deutschen Bundesverfassungsgerichtes. Eine ausländische Bewertung des Urteils des Bundesverfassungsgerichtes zur Ratifikation des Vertrages von Lissabon.*

Mnoho výzkumných institucí věnovalo ratifikaci Lisabonské smlouvy ve Spolkové republice a dalších zemích celé tématické okruhy dokumentů (*dossiers*). Velmi cenné informace o ratifikaci Lisabonské smlouvy ve členských státech vydal Bonnský Institut pro mezinárodní politiku a bezpečnost nebo Institut Waltera Hallsteina v Berlíně. Obsahují mnoho přehledových statí a uvozujících dokumentů. K otázkám vnitřní německé politiky se tradičně věnuje státní Spolková agentura pro politické vzdělávání.

1.2 Cíl, metodologie, struktura práce

Cílem práce je přiblížit českému čtenáři rozsudek Spolkového ústavního soudu k Lisabonské smlouvě v kontextu vývoje vztahu k Evropské unii a nastínit záruky zachování německé suverenity v rámci reformované unie. Zároveň lze predikovat budoucí vývoj Evropské unie a možnosti působení Spolkové republiky v ní. Naopak záměrem není detailně zmapovat všechny procedurální a další změny, které Lisabonská smlouva přináší, ačkoli tvoří velmi významné pozadí. Pozornost tedy nebude věnována změnám rozhodovacích procesů, které nově do primárního práva vnesla Lisabonská smlouva.

Rozsudek Spolkového ústavního soudu pokrývá širokou škálu témat. Rekapituluje dosavadní vývoj evropské integrace a stručně vykládá jednotlivé etapy tvorby komunitárního a unijního práva. Velkou pozornost věnuje především změnám, které přinesla Lisabonská smlouva. Díky široce vymezeným a velmi propracovaným podáním stěžovatelů mohl Spolkový ústavní soud v jádru rozsudku věnovat velký prostor posouzení dopadů reformní Lisabonské smlouvy na Spolkovou republiku.

Téma je zpracováno formou přehledové stati s prvky analýzy právního textu a komparace. První kapitola práce provede čtenáře přípravami a průběhem vzniku

Lisabonské smlouvy. Z důvodu omezeného prostoru nebude kladen důraz na obsahový rozbor smlouvy, nýbrž na přiblížení nelehkých okolností vzniku smlouvy, role Německa na utváření konečné její podoby, průběhu přijímacího procesu v Německu a obecných otázek přezkumu Lisabonské smlouvy před Spolkovým ústavním soudem.

Druhá část práce má za úkol stručně přiblížit vývoj vztahu Spolkového ústavního soudu a evropského práva díky přehledu nejvýznamnějších judikátů. Tyto dodnes tvoří nosné argumentační jádro vymezení suverenity německého státu a evropského spolku států. Snahou autorky je zasadit rozsudek k Lisabonské smlouvě do kontextu dosud vypracované doktríny německého ústavního soudnictví.

Třetí pasáž práce se zaměřuje na argumentační linii rozsudku a zkoumá referenční kritéria, která soud při přezkumu použil. Opět není cílem detailně prozkoumat jednotlivé novinky a instituty Lisabonské smlouvy, ale soustředit se na záruky, kterými soud podepřel zachování státnosti Spolkové republiky Německo. Největší pozornost věnoval soud principu demokracie a volebního práva jako práva rovného základním lidským právům, dále legitimaci Evropské unie, vztahu nezávislého výkonu moci na úrovni evropské a úrovni státní a mezím integrace.

Poslední kapitola vybírá zajímavé ohlasy na rozsudek k Lisabonské smlouvě, a to jak na poli politickém, tak i odborném. Záměrem je naznačit několik proudů odezvy, která následovala po zveřejnění rozsudku a vybrat témata, která se průřezově v reakcích objevovala. Závěr shrnuje zjištění předchozích kapitol. Překlady z německého jazyka jsou dílem autorky. Na překlady jiných autorů je upozorněno.

Suverenita v historii byla a stále zůstává velmi citlivou otázkou. Jean Bodin prezentoval suverenitu jako absolutní, trvalou moc uvnitř státu, kterou žádná ústava nemůže omezit a jež je atributem krále v monarchii a lidu v demokracii.² Teorie práva rozděluje suverenitu na vnitřní a vnější. Tato práce se neztotožňuje s tvrzením, že suverenita vždy „...vyjadřovala plnou nezávislost, neomezenost a centralizování nejvyšší moci ve státě a plnou rovnoprávnost s ostatními.“³ Suverenita je pojmem, který nelze jednoznačně uchopit. Podléhá historickému vývoji. Ani absolutistický panovník nebyl absolutně nezávislý a neomezený. Jakkoli demonstrovaly novověké subjekty svůj suverénní potenciál, stále to byl pouhý ideál.

---

²PAVLÍČEK, Václav. *Suverenita a evropská integrace*. Praha: Univerzita Karlova, 1999. s. 10.

³ Ibid., s. 17.

Jean Jacques Rousseau hájí nedělitelnost suverenity, která nemůže být přenesena na jiný orgán.⁴ Tato práce vychází z pojetí suverenity, které nastínil Spolkový ústavní soud ve své judikatuře, a která v této práci bude blíže přiblížena. Suverenita je sama o sobě nedělitelná. Schopná přenesení a propůjčení jsou pouze výsostná práva ze suverenity odvozená.

2. Cesta k Lisabonské smlouvě

Idea smlouvy, která dokáže Evropskou unii připravit na důsledky spojené s plánovaným rozšiřováním počtu členů souvisela bezprostředně s podpisem Smlouvy z Nice⁵, kdy se státníci signatářských zemí dohodli na svolání mezivládní konference zabývající se touto problematikou s předpokládaným termínem na rok 2004. Jako podklad pro připravovanou konferenci posloužilo Evropskou radou připravené prohlášení z Laekenu⁶, které obsahovalo základní rámec, kterým by se Evropská unie⁷ 21. století měla vyznačovat⁸. Prohlášením z Laekenu připravili státníci půdu pro působení tzv. Konventu, tedy tělesa složeného ze 105 členů zástupců vlád, Evropského parlamentu, členských i nečlenských zemí, univerzitních kruhů a dalších institucí pod taktovkou bývalého francouzského prezidenta Valéry Giscarda d'Estainga. Právě různorodost zástupců měla poskytnout záruku širokému konsenzu, který by obsahově pojmul dosažený kompromis.

Výsledkem práce pléna a pracovních skupin byl návrh předložený v červenci roku 2003 jako „Návrh smlouvy o ústavě pro Evropu“. Ještě téhož roku, tedy dříve než bylo původně plánováno, převzala svou práci mezivládní konference, jejíž hlavním

---

⁴ Ibid., s. 22.

⁵ Smlouva z Nice byla přijata v prosinci 2000 na závěr zasedání Evropské rady. Podepsána byla 26. ledna 2001. Touto smlouvou byla završena mezivládní konference, která začala v únoru 2000 s cílem nastavit fungování evropských institucí tak, aby byly připraveny na vstup nových členských států. http://ec.europa.eu/ceskarepublika/information/glossary/term_232_cs.htm. [staženo 13.1.2010].

⁶ BRAAMS, Beate. „*Die Kompetenzordnung im Vertrag von Lissabon*“ in PERNICE, Ingolf et. al., eds. *Der Vertrag von Lissabon: Reform der EU ohne Verfassung? Kolloquium zum 10. Geburtstag des WHI*, Berlin: Nomos, 2008. s. 113.

⁷ Termíny „Evropská unie“ (EU, Unie) a „Evropská společenství“ (ES) jsou používány v této práci takto: „ES“ pro označení integračního uskupení do přijetí Maastrichtské smlouvy, „EU“ po jejím přijetí.

⁸ Prohlášení především akcentovalo nutnost lepšího rozdělení kompetencí v unii, dále zjednodušení jejich nástrojů, transparentnost a efektivitu: http://ec.europa.eu/ceskarepublika/information/glossary/term_222_cs.htm. [staženo 3.1.2010].

úkolem bylo předložený text vyprofilovat do podoby přijatelné pro politické kruhy.⁹ Ke slavnostnímu podpisu došlo v Římě 29.10.2004. Následující měsíce se zapsaly do učebnic jako temné období evropské integrace. Dvojitě odmítnutí návrhu Smlouvy o Ústavě pro Evropu v referendech Francie a Nizozemska¹⁰ znamenalo zdánlivě slepou uličku na cestě, kterou již kráčelo i nových 10 přistoupivších států.¹¹

Reakce Evropské rady na záporné výsledky hlasování na sebe nenechala dlouho čekat. Již v červenci 2005 vyhlásila Rada EU fázi „reflexe ve vztahu k budoucnosti Evropské unie“.¹² V tomto období se množila různá řešení krizové situace. Od prosazování *statu quo*, a tím ponechání v platnosti smlouvy z Nice, až po pokračování ratifikačního procesu s možností prohlášení a protokolů, které by státům umožnily jeho znovuoživení. V první polovině roku 2007 se předsednictví Evropské radě ujala Spolková republika Německo. Ač je předsednictví Evropské rady vnímáno spíše jako pozice zavazující k neutrálnímu postoji,¹³ spolková kancléřka Angela Merkelová vyhlásila jako jednu z priorit německého předsednictví snahu o vypracování rozhodnutí o osudu Smlouvy o ústavě pro Evropu jako východiska z unijní ratifikační krize.¹⁴ Německá vyjednávací pozice nebyla vůbec jednoduchá. Prostor k politickým kompromisům omezovala výše zmíněná pozice předsedajícího států jako mediátora politických konfliktů, poněkud rezervované postoje některých států po zamítavém stanovisku referend o návrhu Smlouvy o ústavě pro Evropu i vnitřní rozpolcenost německé politické reprezentace.¹⁵ Výsledkem četných jednání byl kompromis ohledně sporných otázek, které daly zaniknout ratifikaci Smlouvy o ústavě pro Evropu. Lze shrnout, že Lisabonská smlouva do velké míry přejala formulace předešlého reformního dokumentu. Po dlouhých vyjednáváních se ale zdála více přijatelnější pro všechny členy Evropské unie.

Smlouva byla následně podepsána v Lisabonu dne 13. prosince 2007 zástupci 27 členských států. Podle svého článku 6 musela být tato smlouva ratifikována

---

⁹ WEINER, Michael. „*Der Weg zum Verfassungsvertrag*“, dostupné z WWW: [http://vt-www.bonn.iz-soz.de/swpthemen/servlet/de.izsoz.dbclear.query.browse.BrowseFacette/domain=swp/lang=de/filter=11/sable=true/qp=true?f58=12583,12586,12587_12587&order=creator,-pubyear,title\[staženo 5.2.2010\]](http://vt-www.bonn.iz-soz.de/swpthemen/servlet/de.izsoz.dbclear.query.browse.BrowseFacette/domain=swp/lang=de/filter=11/sable=true/qp=true?f58=12583,12586,12587_12587&order=creator,-pubyear,title[staženo 5.2.2010]).

¹⁰ K odmítnutí došlo v květnu a červnu roku 2005.

¹¹ K předposlední vlně rozšíření EU došlo 1.5.2004.

¹² WEINER, Michael. Op.cit. „*Der Weg zum Verfassungsvertrag*“.

¹³ STRATENSCHULTE, Eckart. „*Rat der Europäischen Union*“, dostupné z WWW:

http://www.bpb.de/themen/SKSIQN,0,0,Rat_der_Europ%E4ischen_Union.html

¹⁴ [http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+IM-PRESS+20070117IPR02173+0+DOC+PDF+V0//CS&language=CS\[staženo 5.2.2010\]](http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+IM-PRESS+20070117IPR02173+0+DOC+PDF+V0//CS&language=CS[staženo 5.2.2010]).

členskými státy v souladu s jejich ústavními předpisy a měla vstoupit v platnost dnem 1. ledna 2009 za předpokladu, že budou uloženy všechny ratifikační listiny, nebo nestane-li se tak, prvním dnem měsíce následujícího po uložení poslední ratifikační listiny. Způsob ratifikace je vnitřní záležitostí každého státu a závisí na ústavou předvídané proceduře. S výjimkou Irska, kde se konalo referendum¹⁶, probíhalo v ostatních členských státech schvalování Smlouvy parlamentní cestou. I přes nemálo překážek a obtížných situací¹⁷ se podařilo koncept Lisabonské smlouvy udržet při životě a po uložení ratifikační listiny poslední země, tj. České republiky dne 13.11.2009, mohla smlouva slavnostně vstoupit v platnost dne 1.12.2009.¹⁸

2.1 Ratifikační proces v Německu

Ratifikační proces ve Spolkové republice mohl být započat ihned po podpisu Lisabonské smlouvy všemi členskými státy na konferenci v portugalském hlavním městě. Německý Základní zákon stanoví ve svém článku 59 odst. 2, věta 1. pro přijetí smlouvy, která: „...upravuje politické vztahy spolku nebo se svým předmětem vztahuje na spolkové zákonodárství”¹⁹ souhlas obou zákonodárných těles. Podle článků 23 odst. 1 věta 3. Ve spojení s odst. 79. odst. 2 Základního zákona se vyžaduje souhlas dvou třetin členů spolkového sněmu a svou třetin členů spolkové rady.

V roce 2008 bylo připraveno spolu s Lisabonskou smlouvou několik dokumentů, které měly provázet Lisabonskou smlouvu při jejím projednání ve Spolkovém sněmu. Prvým z nich byl Zákon o schválení Lisabonské smlouvy (*Zustimmungsgesetz zum Vertrag von Lisabon*). Tento zákon reagoval na v Německu panující dualitu mezi mezinárodním a vnitrostátním právem.²⁰ Zároveň bylo v případě úspěšné německé ratifikace Lisabonské smlouvy přizpůsobit stávající právní řád této nové skutečnosti, a

---

15MAURER, Andreas, „Die Verhandlungen zum Reformvertrag unter deutschem Vorsitz“, dostupné z WWW: www.bpb.de/publikationen/5EYXSI,2,0,Die_Verhandlungen_zum_Reformvertrag_unter_deutschem_Vorsitz.html#art2 [staženo 2.2.2010].

¹⁶ <http://www.euractiv.com/en/future-eu/resounding-irish-eu-lisbon-treaty/article-186051>

¹⁷ V prvním referendu o Lisabonské smlouvě, konaném 12. 6.2008 rozhodla účast 53.1% oprávněných voličů o odmítnutí smlouvy 53.4% ku 46.6%. Druhé irské referendum 2.10.2009 již Lisabonskou smlouvu schválilo poměrem 67.1% k 32.9% při účasti 59% oprávněných voličů. Více na <http://www.oireachtas.ie/viewdoc.asp?DocID=13051> [staženo 5.2.2010].

¹⁸ <http://www.auswaertiges-amt.de/diplo/de/Europa/LissabonVertrag/Reformvertrag.html>

¹⁹ KLOKOČKA Vladimír, WAGNEROVÁ Eliška. *Ústavy států Evropské unie*. Praha: Linde, 1997. str. 254.

²⁰ Jedná se o střet mezinárodního a vnitrostátního práva. Monistická teorie považuje vnitrostátní a mezinárodní právo za jediný právní systém. Dualistická teorie se opírá o rozdílnost obou právních

to přijetím Zákona pozměňujícího Základní zákon (*Gesetzes zur Änderung des Grundgesetzes*) a Zákon pozměňující Základní zákon a rozšiřující a posilující práva Spolkového sněmu a Spolkové rady v záležitostech Evropské unie (*Gesetz über die Ausweitung und Stärkung der Rechte des Bundestages und des Bundesrates in Angelegenheiten der Europäischen Union*). V souhrnu zákony rozšiřovaly a posilovaly práva Spolkového sněmu a Spolkové rady v záležitostech Evropské unie. Toto navýšení kompetencí odrážela novelizace jednacích řádů obou těles a taktéž přidání nového odstavce 1a čl. 23 do Základního zákona: „*Spolkový sněm a Spolková rada mají právo, z důvodu porušení principu subsidiarity aktem Evropské unie, podat žalobu Soudnímu dvoru EU. Spolkový sněm je povinen podat žalobu na návrh jedné čtvrtiny všech jeho členů. Zákonem, který vyžaduje souhlas Spolkové rady, je možno zajištění práv, která jsou dána komorám ve smluvních základech EU, připustit výjimky z článku 42 odst. 2 věta 1 a z čl. 52 odst. 3 věta první.*“²¹ Dále se změna týkala článků 45 a 93 Základního zákona.

24. dubna 2008 se Spolkový sněm usnesl na schválení výše zmíněných zákonů s většinou 517 hlasů z 574 možných.²² Tento výsledek svědčil o silné politické vůli k ratifikaci. Spolková rada následovala 23. května taktéž souhlasným prohlášením k přijetí navrhovaných zákonů. Na politické úrovni nestálo dokončení ratifikace nic v cestě přesto ale 30. 6. 2008 ale spolkový prezident Horst Köhler sdělil, že s podpisem zákonů posečká.²³ Důvodem byly ústavní stížnosti skupiny stěžovatelů, kteří Spolkovému ústavnímu soudu předložili široké spektrum důvodů, proč zmíněné dokumenty odporují jejich ústavně zaučeným právům.

3. Přezkum Lisabonské smlouvy před Spolkovým ústavním soudem - obecné otázky

Konečné rozhodnutí Spolkového ústavního soudu k Lisabonské smlouvě spojilo do jednoho rozsudku konečná rozhodnutí z více řízení. Konkrétně dvou řízení ve sporech orgánů o rozsah kompetencí (*Organstreit*) a čtyř ústavních stížností. Stěžovateli

---

systémů, protože oba systémy jsou charakterizovány rozdílnými subjekty, prameny i povahou upravovaných vztahů. Teorie dualismu je aplikována ve Spolkové republice.

²¹Překlad: SYLLOVÁ, Jindřiška. „Změna ústavního a právního rámce v souvislosti s přijetím Lisabonské smlouvy v Německu“ *Parlamentní institut*, studie č. 1.194, 2009. str. 3.

²²<http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Magazine/MagazinEuropapolitik/053/sp-1-deutscher-bundestag-stimmt-dem-vertrag-von-lissabon-zu-intro.html>. [staženo 23.4.2010].

²³http://www.focus.de/politik/ausland/lissabon-vertrag-koehler-unterzeichnet-gesetz-nicht_aid_315010. [staženo 5.2.2010].

byly v teoretické rovině tři subjekty: Členové Spolkového sněmu, mezi nimi např. poslanec a bývalý bavorský vládní ministr za CSU²⁴ Peter Gauweiler. Druhým subjektem byli čtyři spolkoví občané. Konečně třetím subjektem byla poslanecká levicová frakce strany Die Linke²⁵, která taktéž vznesla jako součást Spolkového sněmu stížnost o rozsah kompetencí.²⁶ Stěžovatelé v největší míře napadali v přenos výsostných práv na Evropskou unii, tak jak byl normativně upraven v Zákoně o schválení Lisabonské smlouvy.

Pokud se podíváme blíže hlavní argumenty stěžovatelů lze je rozdělit se do čtyř základních skupin. První se týkal možnosti porušení ústavou zaručeného a garantovaného volebního práva německého občana podle článku 38 odst. 1 věta první Základního zákona. Druhý argument se opíral o větu druhou článku 38 odst. 1 Základního zákona.²⁷ Stěžovatelé uváděli, že přijatý balíček zákonů o Lisabonské smlouvě poruší jeho poslanecké právo na spoluúčast zaručené ústavním ustanovením. Třetí a čtvrtý okruh argumentů se dotýkal Spolkového sněmu. Stěžovatelé se obávali možnosti porušení rozhodovacích pravomocí Spolkového sněmu týkajících se nasazení ozbrojených sil díky novému znění čl. 42 odst. 4 Smlouvy o Evropské unii. Navíc bylo namítáno možné „vyprázdnění“ kompetencí Spolkového sněmu a ztráta suverénní státnosti Spolkové republiky. Částečně mohlo dojít k porušení dalších státních strukturálních principů, jakými jsou principy sociálního státu, dělba moci, znehodnocení lidské důstojnosti.²⁸

Někteří politici na zemské úrovni navíc již desetiletí vyjadřují obavy o směr evropské integrace, který podle jejich mínění vede k poškození vlivu a rozhodování federálních zemí. Tyto názory zaznívaly ponejvíc z bavorské strany CSU. Zemští politici doufali, že soud podpoří větší angažovanost zemí při rozhodování o evropských záležitostech.²⁹

---

²⁴ Křesťansko-sociální strana. Sesterská strana CDU-křesťansko demokratické strany.

²⁵ Současná parlamentní strana s názvem Levice.

²⁷ Článek 38 odst. 1 Základního zákona: Poslanci Spolkového sněmu jsou voleni ve všeobecných, přímých, svobodných, rovných a tajných volbách. Jsou představiteli všeho lidu, nejsou vázáni příkazy a pokyny a jsou podřízeni jen svému svědomí. Překlad: KLOKOČKA Vladimír, WAGNEROVÁ Eliška. *Ústavy států Evropské unie*. Praha: Linde, 1997. str. 248.

²⁸ DINGEMANN, Kathrin Dingemann., Zwischen Integrationsverantwortung und Identitätskontrolle: Das Lissabon-Urteil des Bundesverfassungsgerichts“ *Berliner Online-Beiträge zum Europarecht*, č. 1, str. 5.

²⁹ ZILLER, Jacques. „Zur Europarechtsfreundlichkeit des deutschen Bundesverfassungsgerichtes. Eine ausländische Bewertung des Urteils des Bundesverfassungsgerichtes zur Ratifikation des Vertrages von Lissabon“ *Zeitschrift für öffentliches Recht*, roč. 65, č.1, 2010. str.7.

Spojením jednotlivých stížností v jedno řízení umožnilo soudu vypořádat se komplexně se všemi argumenty. Žaloby byly podány pravicově i levicově smýšlejícími osobnostmi, v podstatě můžeme říci, že Ústavní soud zkoumal celou Lisabonskou smlouvu.

Peter Gauweiler na svých osobních internetových stránkách a v médiích uváděl za hlavní motivy své stížnosti obavy o zachování německé státnosti, ničivý demokratický deficit budoucí Unie a oslabení právní ochrany občanů v důsledku Lisabonské smlouvy. Ostatně již jednu podobnou žádost v roce 2005 vznesl, a to na přezkum Smlouvy o Ústavu pro Evropu³⁰. Díky pozastavení ratifikačního procesu po nezdařených referendech ve Francii a Nizozemsku byla ale Spolkovým ústavním soudem odložena. Tento bavorský politik je jednou z nejvýraznějších postav odpůrců Lisabonské smlouvy na celostátní úrovni. I když jej mnozí straničtí kolegové odsuzovali za tento projev opozice vůči oficiální vládní politice, našel mezi nimi i mnoho tichých příznivců.³¹

3.1 Výsledek řízení o ústavních stížnostech

Druhý senát Spolkového ústavního soudu rozhodl 30.6.2009 téměř jednomyslně³² o ústavnosti Zákona o schválení Lisabonské smlouvy (*Zustimmungsgesetz zum Vertrag von Lisabon*). Naproti tomu prohlásil Zákon pozměňující Základní zákon a rozšiřující a posilující práva Spolkového sněmu a Spolkové rady v záležitostech Evropské unie (*Gesetz über die Ausweitung und Stärkung der Rechte des Bundestages und des Bundesrates in Angelegenheiten der Europäischen Union*) za protiústavní, protože upravuje v nedostatečném rozsahu práva na zapojení se do rozhodování o evropském legislativním procesu a změnách evropských smluv. Ratifikační dokumenty nemohly být uloženy u římského depozitáře do té doby, dokud se neposílí spolurozhodování práva v míře, jaké je požaduje Základní zákon.

Je třeba zdůraznit, že bylo výslovně rozhodnuto o slučitelnosti celé Lisabonské smlouvy včetně příslušných protokolů a deklarácí z 13. 12. 2007 se Základním zákonem. Spolková republika Německo zůstane suverénním státem i po vstupu Lisabonské smlouvy v platnost.

---

30 <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/0,1518,360665,00.html>[staženo 5.2.2010].

31 <http://www.spiegel.de/international/europe/0,1518,633702,00.html>[staženo 15.1.2010].

32 Celkový poměr hlasů činil 7 pro a 1 proti z osmičlenného senátu.

Cestu k ratifikaci Lisabonské smlouvy v Německu uvolnila zákonodárná tělesa ve velmi rychlém čase po vynesení rozsudku k Lisabonské smlouvě. Všechny Spolkovým ústavním soudem požadované změny byly zapracovány do nových znění zákonů a schváleny Spolkovým sněmem 8.9.2009.³³ Souhlas Spolkové rady byl udělen o deset dní později.³⁴

Bezesporu je zajímavé, že i proti těmto upraveným zněním doprovodných zákonů byla podána ústavní stížnost. Stěžovatelem byl univerzitní profesor Spethmann. Byla ale druhým senátem Spolkového ústavního soudu odmítnuta.³⁵

4. Rekapitulace vztahu Spolkového ústavního soudu k evropské integraci

Tato kapitola si dává za cíl ve zkratce přiblížit vývoj vztahu Spolkového ústavního soudu k evropské integraci. Ústavní nález k Lisabonské smlouvě pokračuje v řadě judikátů, které postupně utvářely vztah evropského a německého právního řádu.

Postavení Spolkového ústavního soudu je ve Spolkové republice velmi silné. Nejen podle míry kompetencí kterými je v systému německého soudnictví nadán, ale i dle své váženosti, která přesahuje německy mluvící oblast. Vzhledem k potlačení jednoho z tradičních nástrojů přímé demokracie, referenda, je v Německu posilován důraz na kvalitní, vyvážené a objektivní rozhodování nestranného orgánu, který stojí zcela mimo klasickou soudní soustavu.³⁶

Spolkový ústavní soud poměrně brzy recipoval strukturu práva Evropských společenství rozvinutou Evropským soudním dvorem. Připomeňme, že zvláště rozsudky

---

³³http://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2009/26961025_kw37_begleitgesetz/index.html[staženo o 4.3.2010].

³⁴http://www.bundesrat.de/nn_6898/DE/service/thema-aktuell/09/20090901-Anhoerung-Lissabon.html[staženo 5.2.2010].

³⁵ DINGEMANN, Kathrin Dingemann. „Zwischen Integrationsverantwortung und Identitätskontrolle: Das Lissabon-Urteil des Bundesverfassungsgerichts“ *Berliner Online-Beiträge zum Europarecht*, č. 1, str.10.

³⁶ Článek 92 Základního zákona: Soudní pravomoc je svěřena soudcům, vykonává ji Spolkový ústavní soud, tímto Základním zákonem zřízené spolkové soudy a soudy zemí. Základní zákon Spolkové republiky Německo ve znění k 27.10.1994 v českém překladu v KLOKOČKA Vladimír, WAGNEROVÁ Eliška. *Ústavy států Evropské unie*. Praha: Linde, 1997. str. 269.

Van Gend en Loss a Costa vs. E.N.E.L.³⁷ získalo komunitární právo kvality samostatného právního řádu.

Pokud si podrobněji přiblížíme judikaturu Spolkového ústavního soudu k evropskému právu vzhledem k předmětu rozhodován, jedna ze stěžejních problematik byla lidskoprávní. V roce 1974 k jasnému vymezení proti evropské integraci z pohledu strážce německé suverenity a ústavnosti. Podstatou problému byla otázka, zda komunitární právo poskytuje stejnou ochranu lidských práv jako byly německé ústavní standarty lidských práv.

Spolkový ústavní soud ve svém rozsudku dospěl k závěru, že komunitární pravidla neodpovídají německým ústavním standardům ochrany vlastnictví a řádného procesu, protože nelze zaručit jejich efektivní garanci na úrovni Evropského společenství. Tak dlouho (*solange*), dokud nebude komunitární právo chránit lidská práva německých občanů stejně kvalitně jako německé ústavní právo, bude Spolkový ústavní soud provádět ústavní kontrolu i nad aplikací komunitárního práva v Německu.³⁸ Fráze *solange*, „tak dlouho, dokud“, dala název celému případu. Důležitým východiskem rozsudku byla teorie „přenesení výsostných pravomocí“, která založila orgánům Evropských společenství možnost výkonu výsostných státních práv.³⁹

Rozhodnutí Solange I našlo svého následovníka v rozhodnutí Solange II z roku 1986. V tomto nálezu posuzoval Spolkový ústavní soud možný rozpor mezi komunitárním právem a zárukou vlastnických práv podle německé ústavy. Po 12 letech dospěl k názoru, že na poli ochrany lidských práv se stav v komunitárním právu výrazně liší. Soud označil přezkoumání sekundárního práva Společenství z pohledu základních práv obsažených v německé ústavě za nepřípustné do té doby, dokud zůstane zachován dosažený standart základních práv na úrovni Společenství.⁴⁰ De facto tímto rozhodnutím Spolkový ústavní soud omezil sám sebe a uvedl, že takto bude postupovat „tak dlouho“, dokud bude komunitární právo poskytovat ochranu základních práv srovnatelnou ve svém obsahu a účinnosti s ochranou německou.

V roce 1992 dochází k revizi dosavadních smluv o Evropském společenství a představitelé států evropské dvanáctky schválili Maastrichtskou smlouvu. Německá

---

³⁷Podrobněji k těmto rozsudkům např.zde: <http://www.euroskop.cz/106/sekce/judikatura-esd/>[staženo 1.5.2010].

³⁸ ŠLOSARČÍK, Ivo: Politický a právní rámec evropské integrace : (včetně změn podle Lisabonské smlouvy) Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, str. 210.

³⁹ MLSNA, Petr, KNĚŽÍNEK, Jan. *Mezinárodní smlouvy v českém právu: teoretická východiska, sjednávání, schvalování, ratifikace, vyhlášení a aplikace*. Praha: Linde, 2009. str. 415.

republika se snažila předejít možným komplikacím v souvislosti se vznikem pilířové struktury Evropské unie a nejasným kompetencím spolkových zemí. Do Základního zákona vložila článek 23 (viz dále). Ani toto opatření však nezabránilo napadnutí Maastrichtské smlouvy před Spolkovým ústavním soudem bývalým vedoucím kabinetu německého komisaře Evropských společenství Manfredem Brunnerem a čtyřmi poslanci Evropského parlamentu z frakce Zelených. Ve své stížnosti argumentovali tvrzením, že by ratifikace Maastrichtské smlouvy odebrala Německu svrchovanost a porušila superrigidní, nezměnitelné články Základního zákona (viz kapitola Ústavní identita).

V rozsudku k Maastrichtské smlouvě Spolkový ústavní soud nedošel k závěru, že by ratifikace smlouvy porušila nezměnitelná ustanovení Základního zákona. V důležité pasáži zdůraznil, že členské státy jsou „pány smluv“, a proto členstvím v Evropské unii neztratí Německo charakter suverénního státu.⁴¹ Členské státy totiž mohou svou příslušnost k Unii svým projevem vůle zrušit. Na druhé straně Spolkový ústavní soud v tomto nálezu naznačil, jaké požadavky bude klást dalšímu vývoji evropské integrace. Evropská unie je podle něj (v roce 1992) pouze spolkem států (*Staatenverbund*), nikoli evropskou federací, a to ani v zárodečném stádiu. Pokud by se přenášely další tradiční pravomoci členských států, mohlo by dojít k tomu, že by se přerušila vazba mezi občany zvolenou politickou reprezentací a rozhodovacím procesem v Evropské unii. V takovém případě si Spolkový ústavní soud vyhradil právo zasáhnout a nepovolit vynucování těchto komunitárních nebo unijních norem na německém území.⁴² Musí totiž zabránit „vyprázdnění“ kompetencí německého parlamentu. V centru pozornosti posuzování možného oslabení suverénních práv SRN stálo volební právo německých občanů, které bylo postaveno na úroveň základním právům. Každému občanovi se otevřela možnost, prostřednictvím ústavní stížnosti, napadnout domnělé porušení záruk základních práv při pokračujícím integračním procesu. Tato konstrukce vyvolala mezi odbornou veřejností značný nesouhlas.⁴³ Došlo také k odklonu od nálezu Solange II, neboť v Maastrichtském případě bylo Evropskému soudnímu dvoru jasně

---

⁴⁰ REINER, Arnold „ Spolkový ústavní soud a právo Evropských společenství“ *Acta Universitatis Carolinae, Iuridica*, č. 4, 1995, str. 19.

⁴¹HOŠKOVÁ, Mahulena. „ Maastrichtská smlouva před ústavními soudy států Evropské unie“ *Právník*, č. 8, 1995, str. 748.

⁴² ŠLOSARČÍK, Ivo. „ Politický rámeček...“ op. cit. str. 211.

⁴³ WEILER, Joseph, „The State "uber alles": Demos, Telos and the German Maastricht Decision.“ *The Jean Monnet Working Papers*. Č. 6, 1995.

signalizováno, Spolkový ústavní soud hodlá podstatu základních práv sám obecně garantovat.⁴⁴

Na výše uvedené premisy navazuje Spolkový ústavní soud ve svém rozsudku k Lisabonské smlouvě.

5. Rozsudek Spolkového ústavního soudu k Lisabonské smlouvě

Rozsudek Spolkového ústavního soudu pokrývá širokou škálu témat. Rekapituluje dosavadní vývoj evropské integrace, zapojení Německa do evropských struktur a stručně vykládá jednotlivé etapy tvorby komunitárního a unijního práva. Velkou pozornost věnuje především změnám, které přinesla Lisabonská smlouva. Díky široce vymezeným a velmi propracovaným podáním stěžovatelů mohl Spolkový ústavní soud v jádře rozsudku věnovat velký prostor posouzení dopadů reformní Lisabonské smlouvy na Spolkovou republiku. Tato kapitola se věnuje referenčním kritériím, která Spolkový ústavní soud použil při svém rozhodování, a která tvoří argumentační jádro rozsudku.

Rozsudek se zaměřuje na vztah mezi demokratickým systémem na spolkové úrovni, který zakotvuje Základní zákon, a dosaženým stupněm nezávislého výkonu vlády na úrovni evropské. V centru pozornosti stojí problém struktury Evropské unie. Na jedné straně stojí kontinuální růst rozsahu rozhodovacích pravomocí unie, který dosáhl podle mínění Spolkového ústavního soudu v některých oblastech takové podoby, že v některých politických oblastech je nynější EU vystavěna na státní bázi (*staatsanalog*). V protikladu k tomu ale i po reformních změnách, které přináší Lisabonská smlouva, setrvávají vnitřní rozhodovací a jmenovací procedury v převažující míře podobné mezinárodnímu právu (*völkerrechtsanalog*). Ve výsledku zůstává Evropská unie ve své podstatě společenstvím rovných států.⁴⁵

---

⁴⁴ HOŠKOVÁ, Mahulena. „Maastrichtská smlouva před ústavními soudy států Evropské unie“ op. cit. str. 751.

⁴⁵ Tisková zpráva vydaná souběžně s rozsudkem k Lisabonské smlouvě dne 30.6.2010. Dostupné z WWW: <http://www.bundesverfassungsgericht.de/pressemitteilungen/bvg09-072.html>[staženo 5.2.2010].

5.1 Princip demokracie

Již v Maastrichtském rozsudku stanovil Spolkový ústavní soud, že přenesení suverénních pravomocí na Evropskou unii a Evropská společenství, ze kterých se sestává, může zkoumat jenom na měřítku obsahu záruk v čl. 38 Základního zákona. Stejná dikce panuje v rozsudku z 30.6.2009. „*Měřítko přezkumu pro Zákon o schválení Lisabonské smlouvy se řídí volebním právem jako právem rovným základnímu právu...*“⁴⁶ I nadále tak každému občanovi zůstává možnost, aby prostřednictvím ústavní stížnosti napadl domnělé podkopání legitimacy státní moci docílené volbou.

Základní zákon ve svém čl. 20 uvádí: „*Veškerá státní moc vychází z lidu. Lid ji vykonává ve volbách hlasováním a prostřednictvím zvláštních orgánů zákonodárství, výkonné moci a soudnictví.*“⁴⁷ Článek 38 odst. 1, věta první blíže specifikuje kvality volebního práva německého občana, který má způsobilost volit. Jsou to požadavky na všeobecné, přímé, svobodné, rovné a tajné volby. Odráží tak záměr ústavodárce, který tímto způsobem volby vytváří přímou vazbu mezi voličem a jím zvoleným zástupcem ve Spolkovém sněmu. Volbou volič přímo rozhoduje o složení parlamentu, o parlamentní většině, o složení vlády a o politice, kterou tato vláda vykonává. Akt volby je tedy ve své podstatě aktem účasti občana na vedení státu. Princip reprezentativní demokracie působí i zpětně a odráží se v odpovědnosti za přijatá rozhodnutí volitelům - tedy lidu.

Volbou poslanců Spolkového sněmu vyjadřuje německý lid svou politickou vůli nezprostředkovaným způsobem. Jak Spolkový ústavní soud uvádí: „*Právo občanů volit ve svobodných a rovných volbách a ustanovovat osobně a věcně veřejnou moc...je elementární součástí principu demokracie. Tento nárok na svobodnou a rovnou účast je zakotven v právu na důstojnost člověka.*“⁴⁸ Právě základní hodnotová orientace státu na člověka a jeho práva je ve Spolkové republice nezměnitelnou a esenciální součástí jejího demokratického základu. „*Koncepce univerzality základních práv a svobod má v případě řešení státní suverenity (vnitřní i vnější) a suverenity Evropského společenství a Evropské unie klíčovou roli...Je-li hlavním úkolem státu zajištění ochrany základních*

---

⁴⁶ Rozsudek Spolkového ústavního soudu k Lisabonské smlouvě, BVerfG, 2 BvE 2/08 z 30.6.2009, dostupné z WWW: http://www.bverfg.de/entscheidungen/es20090630_2bve000208.html, bod 208. [staženo 16.10.2009].

⁴⁷ Základní zákon Spolkové republiky Německo ve znění k 27.10.1994 v českém překladu v KLOKOČKA Vladimír, WAGNEROVÁ Eliška. *Ústavy států Evropské unie*. Praha: Linde, 1997, str. 242.

⁴⁸ BVerfG, 2 BvE 2/08 z 30.6.2009, bod. 211.

*práv a svobod člověka, pak kautelou zachování základních lidských práv a svobod musí být poměřováno každé omezení státní suverenity či výkonu suverénních kompetencí státu, jež se považuje za stát demokratický.*⁴⁹

Ústavní soud tedy na stejnou úroveň postavil právo na svobodnou a rovnou volbu poslanců Německého Spolkového sněmu se základním principem demokracie, jak je stanoven v čl. 20 odst. 1. Jak soud dále uvádí: „ *Princip demokracie je neporušitelný a nepodléhá poměřování.*“ Premisa principu demokracie je v úvaze Spolkového ústavního soudu centrální a vine se celým náleznem. „ *Ústavodárná moc německého lidu, jeho základní právo, nastaví každému budoucímu politickému vývoji nepřekročitelné hranice.*“⁵⁰

Přezkum porušení volebního práva zahrnuje také principy, které jsou obsaženy v článku 79 odst. 3 Základního zákona a jsou označena jako ústavní identita.

5.2 Ústavní identita

Základní zákon Spolkové republiky Německo byl vytvořen za pozoruhodných podmínek a okolností. Předně byl vypracován Parlamentní radou, čítající zástupce vítězných mocností, tedy Spojených států, Sovětského svazu, Velké Británie Francie.⁵¹ Spojenci drželi téměř veškerá suverénní práva týkající se administrativy a vojenských otázek státu rozděleného do okupačních zón. Dodnes je v některých případech hovořeno o „oktroji spojenců.“⁵² V poměrně krátké době, na cestě k samostatnému západoněmeckému státu, vznikl právní předpis, který, ač původně zamýšlen na dobu přechodnou, vytrval do sjednocení Německa.⁵³ Ačkoli spojenci postupně vraceli určitá suverénní práva západoněmeckému státu, až do roku 1990 panovala v jejich rukou určitá zbytková práva.⁵⁴ Suverénní práva Spolkové republiky Německo byla také omezena existencí východního souseda v podobě Německé demokratické republiky, která si taktéž některá práva nárokovala.

---

⁴⁹ MLSNA, Petr, KNĚŽÍNEK, Jan. Mezinárodní smlouvy v českém právu: teoretická východiska, sjednávání, schvalování, ratifikace, vyhlášení a aplikace. Praha: Linde, 2009. str. 420.

⁵⁰ BVerfG, 2 BvE 2/08 z 30.6.2009, bod. 216.

⁵¹ MÜLLER, Helmut et. al. Dějiny Německa, Mannheim: F.A. Brockhaus, 1995. str. 342.

⁵² VORLÄNDER, Hans. *Die Verfassung, Idee und Geschichte*. München: C.H.Beck, 2. vydání, 2004. str. 78

⁵³ BVerfG, 2 BvE 2/08 z 30.6.2009, bod. 218.

⁵⁴ ŠLOSARČÍK, Ivo. „Nesnesitelná snadnost suverenity – několik poznámek k suverenitě, subjektivitě a supremaci v Evropské unii“ *Mezinárodní vztahy*, roč. 41. str.130.

Obsah Základního zákona reaguje v podstatné míře na bolestné okolnosti první poloviny minulého století takovým způsobem, který podstatně překračuje rámec pouhého psaného dokumentu popisující státní technologii moci a vládnutí.

Ústavní principy německé republiky nemohou být změněny, postihují totiž samotnou podstatu státu. Takzvanou klauzulí věčnosti (*Ewigkeitsklausel*) jsou stanoveny zásady, které jsou nedotknutelné a jejichž změna je nepřípustná.⁵⁵ Ústavní soud nazval tuto materiální podstatu německé ústavnosti „ústavní identitou“.⁵⁶ Základní zákon ji vyjadřuje v článku 79 odst. 3: „*Změna tohoto Základního zákona, která se dotýká členění Spolku do zemí, zásadního spolupůsobení zemí při zákonodárství nebo zásad stanovených v člancích 1 až 20, je nepřípustná.*“⁵⁷ Spolkový ústavní soud tento princip zdůrazňuje: „*Ústavodárná moc nedává zástupcům a orgánům lidu žádný mandát s ústavní identitou jakkoli disponovat.*“⁵⁸

Ústavní soud si je vědom toho, že vcelku rigidní výklad ustanovení klauzule věčnosti neobstojí modernímu politickému uspořádání. Proto upozorňuje na nutnost nevykládat princip demokracie pouze v měřítku v jakém působí v suverénním státě, tedy vnitrostátním, ale v kontextu s ohledem na cíl zapojení Německa do mezinárodního a evropského mírového uspořádání.

Na tomto místě je vhodné připomenout, že koncept ústavní identity není zcela nová idea Spolkového ústavního soudu. Předně Smlouva o Evropské unii ve znění Lisabonské smlouvy obsahuje ve svém čl. 4 odst. 2 závazek Evropské unie ctít identitu členských států.⁵⁹ V návrhu Smlouvy o ústavě pro Evropu z roku 2004 byl na návrh bývalého dánského komisaře Henninga Christophersena princip ústavní identity zakotven v článku 1. Podobné koncepty navíc obsahují rozsudky francouzské Ústavní rady.⁶⁰

5.3 Europafreundlichkeit

---

⁵⁵ BVerfG, 2 BvE 2/08 z 30.6.2009, bod. 212

⁵⁶ BVerfG, 2 BvE 2/08 z 30.6.2009, bod. 218

⁵⁷ Základní zákon Spolkové republiky Německo ve znění k 27.10.1994 v českém překladu v KLOKOČKA Vladimír, WAGNEROVÁ Eliška. *Ústavy států Evropské unie*. Praha: Linde, 1997.str. 261.

⁵⁸ BVerfG, 2 BvE 2/08 z 30.6.2009, bod. 221.

⁵⁹ Článek 4 Smlouvy o Evropské unii ve znění Lisabonské smlouvy: Unie ctí rovnost členských států před Smlouvami a jejich národní identitu... Smlouva o Evropské unii ve znění Lisabonské smlouvy: Konsolidované znění, Úřední věstník, C 115, 9.5.2008.

⁶⁰ ZILLER, Jacques. „Zur Europarechtsfreundlichkeit des deutschen Bundesverfassungsgerichtes. Eine ausländische Bewertung des Urteils des Bundesverfassungsgerichtes zur Ratifikation des Vertrages von Lissabon“ *Zeitschrift für öffentliches Recht*, roč. 65, č.1, 2010. str. 15.

Německá ústava byla již od počátku konstruována velmi otevřeně k zapojení Německa do mezinárodního mírového uspořádání. Chce tím především zabránit izolaci Německa a znemožnit recidivu individualismu v německé politické sféře.⁶¹ Základní zákon umožňoval dvě oblasti omezení výsostných suverénních práv. První se týkala zapojení do mezinárodních organizací, druhá působení Německa v systémech kolektivní bezpečnosti.⁶²

Otevřeností rozumí Základní zákon svůj závazek nejzřetelněji vyjádřený v preambuli: „*U vědomí své odpovědnosti před Bohem a lidmi, veden vůlí uchovat svou národní a státní jednotu a jako rovnoprávný člen spojené Evropy sloužit světovému míru, stanovil si německý lid svou ústavodárnou mocí tento Základní zákon.*“⁶³ S postupující integrací však zákonodárci narazili na ústavní překážku v podobě nejasného rozdělení kompetencí ve způsobu spolupráce spolkové vlády a komor parlamentu při přípravě evropského práva. S ohledem na německý federalismus tato situace nastala mezi spolkem a jednotlivými zeměmi před připravovaným přijetím Maastrichtské smlouvy v roce 1993. Úkolem ústavní úpravy bylo zejména zakotvit či lépe řečeno ochránit dosavadní práva zemí. Bylo třeba, aby si země zachovaly vliv na určité věcné oblasti.⁶⁴ Spolu s přijetím několika zákonů upravující tyto kompetence došlo k podstatné změně Základního zákona, který byl doplněn o článek⁶⁵23: „*Pro uskutečnění sjednocené Evropy se účastní Spolková republika Německo na rozvoji Evropské unie, založené na zásadách demokracie, právního státu...a zaručující ochranu základních práv ve své podstatě srovnatelnou s tímto zákonem. Spolek může za tímto účelem přenášet svá výsostná práva se souhlasem Spolkové rady. Pro založení Evropské unie, jakož i pro změny jejich smluvních základů a srovnatelné úpravy, jimiž se tento Základní zákon mění nebo doplňuje ve svém obsahu nebo jimiž se takové změny nebo doplňky umožňují, platí článek 79 odst. 2 a 3.*“⁶⁶ Symbolicky bylo nahrazeno předešlé znění článku 23, které uzavřelo integraci západního a východního německého státu.

---

⁶¹ HANDL, Vladimír. „*Německo a EU, „evropské Německo“, nebo „de-europeizace“ německé politiky*“ in ROVNÁ, Lenka, KASÁKOVÁ, Zuzana, VÁŠKA, Jan et. al. (eds.) *Evropská unie v členských státech a členské státy v Evropské unii*. Praha: EUROLEX BOHEMIA. 2007. str. 99.

⁶² ŠLOSARČÍK, Ivo. „Nesnesitelná snadnost suverenity – několik poznámek k suverenitě, subjektivitě a supremaci v Evropské unii“ *Mezinárodní vztahy*, roč. 41. str. 121.

⁶³ Základní zákon Spolkové republiky Německo ve znění k 27.10.1994 v českém překladu v KLOKOČKA Vladimír, WAGNEROVÁ Eliška. *Ústavy států Evropské unie*. Praha: Linde. 1997. str. 235.

⁶⁴ BVerfG, 2 BvE 2/08 z 30.6.2009, bod 230.

⁶⁵ Tzv. Europaartikel.

⁶⁶ BVerfG, 2 BvE 2/08 z 30.6.2009, bod 242.

Z těchto ustanovení Spolkový ústavní soud dovodil otevřenost, vstřícnost Spolkové republiky Německo k evropskému a mezinárodnímu právu, princip *Europafreundlichkeit* a *Völkerrechtsfreundlichkeit*. Tyto ústavní principy jsou konkretizovány v čl. 23 a 24 Základního zákona, které dávají zmocnění Spolkové republice podílet se na systému mírové evropské integrace v mezinárodních organizacích a kolektivní obrany. Spolkový ústavní soud jasně deklaroval, že účast v těchto organizacích nevede ke změně systému výkonu veřejné moci ve Spolkové republice. Spolková republika usiluje o navázání svobodných svazků, které budou usilovat o zachování míru a společnou kooperaci a koordinaci v mezinárodních otázkách.⁶⁷

Jak Spolkový ústavní soud zdůrazňuje ve svém rozsudku k Lisabonské smlouvě: důležitým východiskem je sama ústava, která nepodléhá politickým tlakům a náhlým rozhodnutím, ale dlouhodobě přímo žádá evropskou integraci.⁶⁸ V tomto případě jde o explicitní schválení, založené na Základním zákonu, aby se Německo integrovalo do evropského mírového uskupení.

Neznamená to ale neomezené podřízení se či ztrátu kontroly nad základními náležitostmi správy státu. K tomuto problému ústavní soud uvádí: „*Integrace ve svobodné společnosti nevyžaduje vzdání se vlastní identity. Základní zákon nezmocňuje zástupce Německa vzdání se mezinárodněprávní suverenity a práva na sebeurčení tím, že Německo vstoupí do spolkového státu. Tento krok (vstup do spolkového státu) je vyhrazen pouze přímo vyjádřením vůle německého lidu.*“⁶⁹ Základní zákon tedy poskytuje německým orgánům diskreční možnost rozhodnout o formě a podobě integrace, ale nedává právo německým orgánům rozhodnout se o vstupu do spolkového federativního státu. Možnost ústavních orgánů účastnit se a rozvíjet Evropskou unii je daná pouze do té podoby unie, která je sdružením svrchovaných národních států.⁷⁰

Spolkový ústavní soud dále konkretizuje formu zmocnění německých orgánů k přenosu výsostných suverénních práv na nadnárodní evropské společenství, které musí dbát na: „*...hájení ústavní identity členských států a na uchování schopnosti*

---

⁶⁷ ŠLOSARČÍK, Ivo. „Nesnesitelná snadnost suverenity – několik poznámek k suverenitě, subjektivitě a supremacii v Evropské unii“ *Mezinárodní vztahy*, roč. 41, str. 410.

⁶⁸ ZILLER, Jacques. „Zur Europarechtsfreundlichkeit des deutschen Bundesverfassungsgerichtes. Eine ausländische Bewertung des Urteils des Bundesverfassungsgerichtes zur Ratifikation des Vertrages von Lissabon“ *Zeitschrift für öffentliches Recht*, roč. 65, č.1, 2010. str. 12.

⁶⁹ BVerfG, 2 BvE 2/08 z 30.6.2009, bod 228.

členských států vlastními silami rozhodovat o sociálních politických vztazích.“⁷¹ Přenesení určitých výsostných práv na Evropskou unii a její pravomoc tyto kompetence vykonávat pochází z vůle jednotlivých států. Po přezkoumání vnitrostátních dopadů Lisabonské smlouvy dochází soud k závěru, že: „...*státy zůstávají nadále pány smluv*“ (*Herren des Vertrages*).⁷² Stejný závěr použil soud poprvé v nálezu k Maastrichtské smlouvě.⁷³ Pouze členské státy, jako páni smluv, mohou nakládat s výkonem veřejné moci založené na mezinárodních smlouvách. Pouze občané státu zůstávají suverénními subjekty demokratické legitimizace sdružení na smlouvách vzniklých. Toto je klíčový projev svrchovanosti státu, protože pouze on může se svými výsostnými právy nakládat. Spolkový ústavní soud posuzuje možné dopady a meze možnosti nakládání s výsostnými právy, aby byly plně v souladu s požadavky Základního zákona.

5.4 Evropská unie a její legitimace

Podle článku 23 odst. 1 Základního zákona se účast SRN na Evropské unii zakládá na podmínce rozvoje EU demokratickým způsobem. Spolkový ústavní soud dovodil, že nároky principu demokracie na organizační strukturu a rozhodovací procesy EU záleží na tom, v jakém objemu: „...*se výsostné úkony na Evropskou unii přenesou a jak vysoký bude stupeň politického osamostatnění při zabezpečení těchto přenesených výsostných práv.*“ Další posílení integrace by mohlo být protiústavní, pokud by zásadně nebylo docíleno souladu mezi demokratickou legitimací a přeneseným rozsahem výsostných práv a jejich vahou. Ústavní soud klade jasné nároky na tvarování Evropské unie: „*Utváření Evropské unie musí odpovídat demokratickým zásadám, tak jak je stanoví čl. 23 odst. 1 věta první Základního zákona s ohledem na přenesená výsostná práva, orgány (Evropské unie) a rozhodovací procesy.*“⁷⁴ Spolkový ústavní soud připomíná, že Evropský parlament poskytuje sice svébytnou, ale pouze doplňující demokratickou legitimitu, která podpírá a doplňuje národní parlamenty a vlády.

Spolkový ústavní soud ve své klíčové pasáži nálezu po přezkoumání Lisabonské smlouvy ujistil, že EU představuje nikoli federaci, ale tzv. *Staatenverbund*, tedy svazek

---

⁷⁰MLSNA, Petr, KNĚŽÍNEK, Jan. Mezinárodní smlouvy v českém právu: teoretická východiska, sjednávání, schvalování, ratifikace, vyhlášení a aplikace. Praha: Linde. 2009. 605. str. 411.

⁷¹ BVerfG, 2 BvE 2/08 z 30.6.2009, bod 226.

⁷² BVerfG, 2 BvE 2/08 z 30.6.2009, bod 218..

⁷³ BVerfG, 2 BvE 2/08 z 30.6.2009, bod 219.

⁷⁴ BVerfG, 2 BvE 2/08 z 30.6.2009, bod 262.

států, který umožňuje: „...úzké, dlouhotrvající spojení suverénních států...“⁷⁵ Evropská unie tak nepředstavuje v očích Spolkového ústavního soudu federativní organizaci i přesto, že některé aspekty nynější unie se podobají státu (*staatsanalog*).⁷⁶ Lze dovodit, že přeměna EU ve federativní uspořádání by vedla k přetavení spolku států do spolkového státu a ke ztrátě suverenity jako „...mezinárodním právem uspořádanou a jemu oddanou svobodu....“⁷⁷ Zejména z důvodu nemožnosti nakládat s mezinárodněprávní podstatou sdružení, ve kterém jsou členské státy pány smluv. Evropská unie musí jednat v souladu s demokratickými zásadami, pokud jde o její povahu a rozsah, a také pokud jde o její organizační a procesní vytváření.⁷⁸

Je Evropská unie z pohledu Lisabonské smlouvy legitimována, utvářena takovým způsobem, který odpovídá její povaze „spolku států“? Spolkový ústavní soud odpovídá: „Evropská unie nedosáhne ani po vstupu platnosti Lisabonské smlouvy takového uspořádání, které by ji legitimovalo jako demokratický stát.“ Je tomu tak mimo jiné také proto, že jí chybí svobodnou volbou demokraticky legitimizovaný, tedy utvořený orgán, který by zastupoval přímou vůli lidu.⁷⁹ Tímto orgánem podle názoru soudu není současný Evropský parlament. Ten nevolí suverénní evropský lid, protože takový v Evropě neexistuje.⁸⁰ Dominantní způsob legitimace jakékoli moci v dnešním politickém a právním myšlení je skrze vůli lidu. Tato demokratická legitimizace znamená, že základem společenství svobodných lidí musí být souhlas ovládaných.⁸¹ Vojtěch Belling připomíná, že: „Občané jsou zdrojem legitimacy Evropské unie nikoli skrze pomyslný evropský démos nýbrž skrze jednotlivé státní národy.“⁸² Ačkoli se Lisabonská smlouva v několika ustanoveních odkazuje na občany EU⁸³, občanství Evropské unie je pouze sekundární a komplementární občanství státnímu. Suverénní evropský lid legitimizující Evropskou unii neexistuje. „Chybí totiž nezbytné předpoklady pro to, aby bylo možné hovořit o existenci evropského politického národa či alespoň evropské veřejnosti: kolektivní sebeidentifikace Evropanů jako politické

⁷⁵ BVerfG, 2 BvE 2/08 z 30.6.2009, bod 229.

⁷⁶ <http://www.bundesverfassungsgericht.de/pressemitteilungen/bvg09-072.html> [staženo 5.2.2010].

⁷⁷ BVerfG, 2 BvE 2/08 z 30.6.2009, bod 218.

⁷⁸ MLSNA, Petr, KNĚŽÍNEK, Jan. Mezinárodní smlouvy v českém právu: teoretická východiska, sjednávání, schvalování, ratifikace, vyhlášení a aplikace. Praha: Linde. 2009. 605 str. 411.

⁷⁹ BVerfG, 2 BvE 2/08 z 30.6.2009, body. 276- 280.

⁸⁰ BVerfG, 2 BvE 2/08 z 30.6.2009, bod 151.

⁸¹ WINTR, Jan. Evropská unie a pluralita legitimit. In GERLOCH, Aleš, WINTR, Jan (eds.) Lisabonská smlouva a ústavní pořádek ČR. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, str. 167.

⁸² BELLING, Vojtěch. „Federální model a evropská realita, Krize legitimacy a její překonání“ *Mezinárodní vztahy*, roč. 41, č. 4, 2006. str. 11.

*entity, konstituování oné pomyslné evropské veřejnosti kolem otázek evropské politiky, společné vědomí politických zájmů vůči vnějšímu světu. Ani dosavadní historický a kulturní vývoj nedovoluje (přinejmenším zatím) konstatovat existenci jakékoli politické entity, kterou by bylo možné nazvat „evropský lid“.*⁸⁴

Dle článku 14 Smlouvy o Evropské unii ve znění Lisabonské smlouvy je zastoupení občanů: „Zajištěno poměrným sestupným způsobem, přičemž je stanovena minimální hranice šesti členů na členský stát. Žádnému členskému státu nesmí být přiděleno více než devadesát šest míst.“⁸⁵

Lisabonská smlouva navyšuje počet poslanců Evropského parlamentu oproti Smlouvě z Nice na 750⁸⁶ členů z původních 736.⁸⁷ Tento počet má docílit toho, aby zastoupení členských států více odpovídalo proporčnímu rozložení obyvatelstva v členských zemích. Evropský parlament předpokládal schválení Lisabonské smlouvy a v roce 2007 sestavil návrh na změnu struktury poslaneckých mandátů. Některým státům se počet poslanců navýšil, některým naopak snížil. Lisabonská smlouva přiřazuje Spolkové republice 96 křesel až od roku 2014. Do té doby jí zůstane přidělen počet 99 poslanců. Návrh Evropského parlamentu byl schválen dohodou evropských představitelů v roce 2008.

Spolkový ústavní soud vidí v proporcionalním zastoupení členských států i přes smlouvou deklarovanou „degresivní proporcionalitu“, velkou nerovnováhu: „...váha hlasu státního příslušníka země s méně početným obyvatelstvem činí dvanáctinásobek váhy hlasu příslušníka země silně populačně zastoupené.“⁸⁸ V případě Spolkové republiky je tato disproporcionalita obzvláště markantní.⁸⁹ Ve výsledku pak hlasování v Evropském parlamentu, která skončí těsnou většinou, nemusí odpovídat reálnému

---

⁸³ Např. článek 14. Smlouvy o Evropské unii ve znění Lisabonské smlouvy. Smlouva o Evropské unii ve znění Lisabonské smlouvy: Konsolidované znění, Úřední věstník, C 115, 9.5.2008.

⁸⁴ BELLING, Vojtěch. „Federální model a evropská realita, Krize legitimacy a její překonání“ *Mezinárodní vztahy*, roč. 41, č. 4, 2006. str.8.

⁸⁵ Článek 14 Smlouvy o Evropské unii ve znění Lisabonské smlouvy.

⁸⁶ Spolu s předsedou Evropského parlamentu. Počet europoslanců se zvýší na 751 (včetně předsedy).

⁸⁷ Volby do Evropského parlamentu, které se konaly vloni v červnu, však probíhaly ještě dle regulí smlouvy z Nice, která počítala se 736 europoslanceckými křesly. Ve čtvrtek 6. května 2010 schválil Evropský parlament španělský návrh dodatku k Lisabonské smlouvě, který navyšuje počet křesel v Evropském parlamentu o 18. Volby do Evropského parlamentu, které se konaly vloni v červnu, však probíhaly ještě dle regulí smlouvy z Nice, která počítala se 736 europoslanceckými křesly. Je třeba ratifikace ve všech členských státech EU. Konvent podle dohody stran nebylo třeba svolat. http://www.europarl.europa.eu/news/public/focus_page/008-73866-120-04-18-901-20100430FCS73854-30-04-2010-2010/default_en.htm[staženo 20.5.2010].

⁸⁸ BVerfG, 2 BvE 2/08 z 30.6.2009, bod 284.

⁸⁹ Německou populaci tvoří 82 mil. obyvatel, v budoucnu bude zastoupena 96 europoslanci. Lucembursko má necelého půlmilionu obyvatel s 6 europoslanci.

rozložení vůle obyvatel v jednotlivých členských státech, a tedy: „...*neexistuje záruka pro to, že většina odevzdaných hlasů reprezentuje většinu unijních občanů.*“⁹⁰ Ústavní soud připomíná, že složení Evropského parlamentu podle zásady degresivní proporcionality bude vždy na pomezí principu mezinárodněprávním, tj. rovnosti států a principu státním, tedy rovnosti volebního práva. Pokud by došlo k příklonu k jednomu z těchto dvou principů, mohlo by dojít k situaci, kdy co do počtu obyvatel malý evropský stát, by byl zastoupen jedním poslancem. Jak k tomuto bodu ústavní soud dále uvádí: „...*reprezentace v Evropském parlamentu není založena na rovnosti unijních občanů, nýbrž na státní příslušnosti...*“⁹¹

Princip demokracie se v právním státě odráží v možnosti opozičních subjektů se v periodicky konaných volbách stát vítězem voleb a sestavit vládní většinu. Tento prvek v Evropském parlamentu taktéž schází. Jak Spolkový ústavní soud poukazuje, Evropský parlament ani po Lisabonské smlouvě není sborem zástupců unijních občanů, ale sborem zástupců národů členů Evropské unie.⁹² Podle názoru soudu je jakýmsi quasi parlamentním orgánem.

Existující nerovnost volby do Evropského parlamentu se snaží vyrovnat způsob tvorby evropských předpisů a rozhodování v Radě Evropské unie i po Lisabonské smlouvě. S váženým hlasováním tzv. dvojitě kvalifikované většiny se opouští klasická zásada mezinárodního práva o rovnosti států. Dosud platný systém tzv. vážených hlasů by měl podle názoru Spolkového ústavního soudu z rozhodovacích procedur odpadnout.⁹³ V budoucnosti by měla za každým rozhodnutím Evropské rady stát početní většina evropských obyvatel. V souladu s tezí Spolkového ústavního soudu o neexistenci evropského národa, tuto početní většinu netvoří subjekt politické moci evropské obyvatelstvo, evropský elektorát, ale obyvatelé členských států.

Z výše uvedeného Spolkový ústavní soud vyvozuje trvání demokratického deficitu Evropské unie i po vstupu v platnost Lisabonské smlouvy. Sama Lisabonská smlouva se snaží tento deficit částečně vyrovnat zavedením tzv. občanské iniciativy a dalšími instrumenty přímé demokracie. Těmito nástroji jsou posílená spolurozhodovací práva národních parlamentů členských států nebo vůči Evropské komisi přímo účinkující petiční právo. Ve výsledku ale podle Spolkového ústavního soudu nevede

---

⁹⁰BVerfG, 2 BvE 2/08 z 30.6.2009, body 281-284.

⁹¹BVerfG, 2 BvE 2/08 z 30.6.2009, bod 287.

⁹²BVerfG, 2 BvE 2/08 z 30.6.2009, bod 280.

⁹³BVerfG, 2 BvE 2/08 z 30.6.2009, bod y 286- 292.

souhrn stávajících i nových mechanismů legitimize Evropské unie k novému vývojovému stupni demokracie.

5.5 “Domain Réserve”

Článek 23 odst. 1 Základního zákona dovoluje Spolkové republice spoluúčast na integraci Evropské unie ve smyslu vytváření hospodářských a obraných společenství, ale také politické unie. Politická unie je v nálezu ústavního soudu prezentována jako unie vykonávající veřejnou moc, včetně legislativních pravomocí, které tradičně tvořily jádro státních suverénních kompetencí.⁹⁴ Evropská unie byla vytvořena na smluvním základě jako spolek suverénních států. Tento *Staatenverbund* se podle názoru Spolkového ústavního soudu musí realizovat do takové podoby, aby jednotlivým členským státům byl zachován dostatečný prostor pro vlastní utváření hospodářských, kulturních a sociálních životních vazeb. Někteří autoři nazývají tento okruh *domain réserve*, tedy vnitřní jurisdikcí či výkonem pravomocí.⁹⁵ Je jím zamýšlen okruh vztahů, nad kterými si stát musí uchovat dostatečnou kontrolu nad jejich vývojem. Spolkový ústavní soud z nich uvádí: občanství, civilní a vojenský monopol na prosazování síly, otázky svobody myšlení, tisku, shromažďování, oblasti kulturní, jazykové, rodiny, vzdělání a další. Tyto oblasti pokládá za nejdůležitější aspekty, které formují demokratické sebeutváření ústavního státu. Výše zmíněný demonstrativní výčet konkretizuje vymezením pěti skupin: (1) rozhodnutí o hmotném a procesním trestním právu, (2) základní rozhodnutí o fiskálních příjmech a výdajích, (3) sociální otázky utváření mezilidských vztahů (sociální politiky státu), (4) vlastní úprava kulturních otázek, rodinného práva, školních a vzdělávacích systémů a postavení náboženských skupin, (5) volná vnitřní dispozice s monopolem na použití policejní síly a vnější dispozice s vojenskou silou. Ústavní soud v nálezu vysvětluje, proč vybral právě tyto oblasti, čím jsou pro stát esenciální a nezbytné.⁹⁶ Návrh na projekt společné evropské armády, pro který se nedávno vyslovil i ministr zahraniční Guido Westerwelle, se tak

---

⁹⁴ BVerfG, 2 BvE 2/08 z 30.6.2009, bod 248.

⁹⁵ „Podle mezinárodního práva koncept národní jurisdikce vyznačuje oblast státu, kam již nesahá moc mezinárodního práva. Mezinárodní právo je to, co zůstane, když si stát vymezí svou pravomoc.“ LANZA, Elisabetta, „Core of State Sovereignty and Boundaries of European Union’s Identity in the Lissabon – Urteil“ German Law Journal, roč. 11, č. 4, 2010. str. 10.

⁹⁶ BVerfG, 2 BvE 2/08 z 30.6.2009, body 253-271.

pravděpodobně bude muset odložit.⁹⁷ Podobně zaznívají hlasy volající po jednotných evropských daních. Zavedení jednotlivých celoevropských daní se pomalu začíná stávat skutečností, ale v celoevropském měřítku se pro tuto variantu Spolkový ústavní soud nevyslovil.⁹⁸

5.6 Vnitřní kontrola jako možná integrační brzda?

Distribuci a vymezení kompetencí Evropské unie následuje princip tzv. omezeného zmocnění (*begrenzte Einzelermächtigung*). Tento mechanismus by měl zaručit, že Evropská unie má jen ty kompetence, které jí členský stát svěřil. Spolkový ústavní soud pracuje v nálezů s pojmem „odpovědnost za integraci“, která je primárně v rukou členského státu, teprve v druhé linii náleží Evropské unii. „*Lisabonská smlouva potvrzuje výslovně princip omezeného zmocnění. Unie bude činná pouze v mezích kompetencí, které jí státy ve smlouvách převedly, aby naplňovala uložené cíle.*“⁹⁹

Spolkový ústavní soud upozorňuje, že v žádném případě nemůže docházet k libovolnému rozšiřování kompetencí Evropské unie, tedy k přenosu jakýchkoli nepojmenovaných, implicitních kompetencí, které teorie nazývá kompetence-kompetence (*Kompetenz-Kompetenz*) nebo jakýchkoli blanketních zmocnění.¹⁰⁰ V judikatuře Spolkového soudu můžeme nalézt dva typy soudních přezkumů. Přezkum *ultra vires* by následoval po situaci, kdy by Evropská unie nejednala v rámci jí vymezeného zmocnění nebo by překročila principy subsidiarity.¹⁰¹ Druhý přezkum by se týkal ústavní identity. I v případě, že by Evropská unie jednala v rámci jí vymezeného zmocnění, lze porušit jádro ústavní identity Základního zákona takovým způsobem, který by vyvolal nutnost následného přezkumu Spolkovým ústavním soudem. Takový způsob porušení by nejspíše zahrnoval odepření rozhodovacích

---

⁹⁷ <http://www.france24.com/en/20100206-german-foreign-minister-guido-westerwelle-backs-long-term-european-union-army>[staženo 5.2.2010].

⁹⁸ <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/eu/7370614/EU-draws-up-plans-for-first-direct-tax-with-fuel-levy.html>[staženo 7.2.2010].

⁹⁹ BVerfG, 2 BvE 2/08 z 30.6.2009, bod 301.

¹⁰⁰ FOLZ, Hans-Peter. *Demokratie und Integration: Der Konflikt zwischen Bundesverfassungsgericht und Europäischem Gerichtshof über die Kontrolle der Gemeinschaftskompetenzen*. Berlin: Springer, 1999. str. 24.

¹⁰¹ Princip subsidiarity a proporcionality vymezuje blíže článek 5 Smlouvy o Evropské unii ve znění Lisabonské smlouvy. Podle zásady subsidiarity jedná Unie v oblastech, které nespádají do její výlučné pravomoci, pouze a do té míry, pokud cílů zamýšlené činnosti nemůže být dosaženo uspokojivě členskými státy na úrovni ústřední, regionální či místní, ale spíše jich, z důvodu jejího rozsahu či účinků, může být lépe dosaženo na úrovni Unie.

pravomocí Spolkového sněmu v oblastech *domain resérvé*.¹⁰² „*Pokud právní ochrana na úrovni Evropské unie není vymahatelná, zkoumá Spolkový ústavní soud, zda se právní akty evropských orgánů a institucí řídí zachováním unijních principů subsidiarity a omezeného zmocnění v hranicích jim svěřených výsostných práv. Nadto přezkoumává Spolkový ústavní soud, jestli je zachováno nedotknutelné jádro ústavní identity podle čl. 23 odst. 1 ve spojení s čl.79 odst. 3 Základního zákona.*“¹⁰³ Nejdůležitější pasáž následuje: „*Výkon těchto ústavněprávních pravomocí k přezkumu neodporuje zásadě loajální spolupráce, nýbrž vyplývá z principu vstřícnosti Základního zákona k evropskému právu. Pokud by tomu bylo jinak, pak by nemohly být hájeny základní politické a ústavněkonformní struktury suverénních členských států.*“¹⁰⁴ Spolkový ústavní soud tímto odůvodněním kontinuálně navazuje na svou dřívější argumentaci v Maastrichtském nálezu. Opět deklaruje své právo posledního slova v rozhodování o suverenitě Spolkové republiky.¹⁰⁵ Žádnému zmocněnému orgánu s ústavněprávní ochrannou funkcí, tedy ani Spolkovému ústavnímu soudu, nelze odejmout právo na hájení ústavní identity. „*Spolkový ústavní soud má původně přijaté obecné zmocnění posuzovat výkon práva evropského společenství v Německu podle měřítka základních práv německé ústavy, ...konečná platnost rozhodnutí Evropského soudního dvora mohou být uznána s ohledem na mezinárodním právem odvozené postavení orgánů společenství pouze jako „zásadní“.*“¹⁰⁶ Nadále zůstává otázkou, jaký postoj k přezkumu Spolkový ústavní soud v budoucnosti zvolí. Pokud by se odhodlal k použití přezkumného řízení některého typu, znamenalo by to zcela jistě ochromení evropského modelu ústavního soudnictví.

5.7 Prostředky ultima ratio

Lisabonská smlouva poprvé zakotvuje právo členského státu na vystoupení z Evropské unie.¹⁰⁷ Spolkový ústavní soud v tomto právu vidí potvrzení a zdůraznění suverenity členských zemí; jak doplňuje: „*Pokud by členský stát nemohl vystoupit (z EU) je evropský integrační proces nezvratný. Členství Spolkové republiky Německo*

---

¹⁰² LANZA, Elisabetta, „Core of State Sovereignty and Boundaries of European Union’s Identity in the Lissabon – Urteil“ German Law Journal, roč. 11, č. 4, 2010. str. 15.

¹⁰³ BVerfG, 2 BvE 2/08 z 30.6.2009, bod 240.

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ BVerfG, 2 BvE 2/08 z 30.6.2009, bod 338.

¹⁰⁶ BVerfG, 2 BvE 2/08 z 30.6.2009, body 336-337.

¹⁰⁷ Článek 58 Smlouvy o Evropské unii ve znění Lisabonské smlouvy.

závisí nejvíce na její dlouhodobé trvajícím vůli náležet k Evropské unii. Právní hranice této vůle se řídí Základním zákonem.“¹⁰⁸ Jako prostředek ultima ratio zachování ústavní identity odkrývá soud možnost vystoupení z Evropské unie, ale nikoli formou secese ze spolkového státu, nýbrž vystoupení ze spolku států (*Staatenverbund*). Tato úvaha opět potvrzuje, že EU ve vnímání soudců z Karlsruhe nebude ani za působení Lisabonské smlouvy útvarem na bázi státu. Secese je mezinárodním právem vnímána jako akt velmi problematický. Na druhou stranu je ovšem třeba doplnit, že vystoupení z EU bylo možné i za platnosti předešlých smluv. V Lisabonské smlouvě je pouze nově explicitně zakotveno.

Druhý prostředek nejzazšího řešení situace, kdy by integrace Evropské unie dospěla do stádia vytvoření evropského spolkového státu, tedy stádia neslučitelného se Základním zákonem, nalézá Spolkový ústavní soud v rukou německých občanů. „*Základní zákon nezmocňuje za Německo jednající orgány, aby se vstupem do spolkového evropského státu zřekly práva německého lidu na seburčení a na utváření mezinárodněprávní suverenity. Tento krok je vyhrazen přímo vyjádřené vůli německého lidu, a to z důvodu spojení tohoto kroku s nezvratným přenesením suverenity na nový legitimační subjekt.*“¹⁰⁹ Spolkový ústavní soud nestaví překážku vytvoření evropského spolkového státu ze současného „spolku států“. Pokud k takovému kroku v budoucnosti dojde, je plně a pouze v rukou německého lidu. Praktické východisko by představovalo uspořádání národního referenda a přijetí nové ústavy, která by plně reflektovala zamýšlené změny. Tuto možnost ostatně explicitně připouští i článek 146 Základního zákona.¹¹⁰

6. Zajímavé reakce na rozsudek Spolkového ústavního soudu

Reakce na nález Spolkového ústavního soudu potvrdily, že podoba Lisabonské smlouva byla velmi kontroverzním tématem. Na druhý senát se snesla slova kritiky i chvály. Tato ambivalentnost byla do jisté míry dána absencí odstupu, který je v mnoha

---

¹⁰⁸ BVerfG, 2 BvE 2/08 z 30.6.2009, bod 329.

¹⁰⁹ Myšlen je subjekt vystavěný analogicky státnímu zřízení.

¹¹⁰ Článek 146 Základního zákona: Tento Základní zákon, který po dokončení jednoty a svobody Německa platí pro všechny německý lid, ztrácí platnost toho dne, kdy vstoupí v platnost ústava, na které se usnese německý lid ze svobodného rozhodnutí. Základní zákon Spolkové republiky Německo ve znění

ohledech v podobných situacích velmi potřebný. Odhlédněme ale nyní od poměrně krátkého časového úseku, který uplynul od vyhlášení judikátu ve věci a podívejme se na nejzajímavější reakce.

Odezva veřejnosti odborné, politické i laické byla dosti široká. Bezesporu to bylo dáno faktem, že Ústavní soud rozhodoval téměř rok, zčásti ale také proto, že výsledek byl napjatě očekáván. Spolková republika patřila toho času k několika málo zemím s nedokončenou ratifikací.¹¹¹ Nicméně rozsudek dal za splnění stanovených podmínek zelené světlo k ratifikaci, a tím rozběhl čilou diskuzi. Pro potřeby práce bude debata rozdělena na část politickou a část odbornou.

6.1 Reakce politické reprezentace

Spolková kancléřka Angela Merkelová vcelku očekávaně vyjádřila ihned po vynesení nálezu Ústavního soudu velké uspokojení nad závěry soudců druhého senátu a dodala, že: „*Lisabonská smlouva překonala další překážku. Dnešní den je dobrý pro Lisabonskou smlouvu.*“¹¹² V podobném duchu se neslo prohlášení tehdejšího ministra zahraničí za SPD Franka-Waltera Steinmeiera: „*Lisabonská smlouva nemusí být znovu projednána. Těší mě jasnost, kterou dnes (30.6.2009) Spolkový ústavní soud vyjádřil. Doufám, že ratifikace Lisabonské smlouvy se dočkáme do konce kalendářního roku.*“¹¹³ Předseda Evropské komise José Manuel Barosso v reakci na nález vyjádřil přesvědčení, že Spolkový ústavní soud svým rozhodnutím chtěl urychlit německou ratifikaci Lisabonské smlouvy a uvítal předsevzetí Spolkového sněmu schválit co nejrychleji potřebné normy.¹¹⁴

Velmi často bylo oceňováno posílení kontroly Spolkového sněmu a Spolkové rady ve vztahu k rozhodování o citlivých otázkách. Ministr pro evropské záležitosti spolkové země Bádensko-Würtenbersko Wolfgang Reinhart (CDU) prohlásil, že:

---

k 27.10.1994 v českém překladu v KLOKOČKA Vladimír, WAGNEROVÁ Eliška. *Ústavy států Evropské unie*. Praha: Linde, 1997. 788 s. ISBN 80-7201-056-5.str. 292.

¹¹¹ Irsko se připravovalo na druhé referendum, které bylo podle národní ústavy podmínkou nutnou ke schválení Lisabonské smlouvy. Podle vyjádření prezidentů Polska a České republiky odvisely jejich finální podpisy od výsledku referenda v Irsku.

¹¹² <http://www.sueddeutsche.de/politik/354/476862/text/> [staženo 3.3.2010]

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Ibid.

„...rozhodnutí (Spolkového ústavního soudu) je varovným signálem pro spolkovou vládu. Kdo zastupuje Německo v EU, musí více zapojit parlament a spolkové země.“¹¹⁵

S ohlasem na judikované rozhodnutí neotáleli ani navrhovatelé přezkumu Lisabonské smlouvy Peter Gauweiler a sněmovní levicová frakce strany Die Linke. Svorně prohlásili rozhodnutí za „ potvrzení svého uvažování “.¹¹⁶ V tiskovém prohlášení poslance za CSU se překvapivě objevila především chvála rozhodnutí ústavního soudu: „ Spolkový ústavní soud jasně stanovil, že státní suverenita staví meze integračnímu zmocnění...Ústavní soud poprvé veřejně vyslovil myšlenku, že práh překračující integraci do spolku států, by byl přípustný pouze na základě ústavodárného lidového rozhodnutí.“¹¹⁷ Nadto poděkoval ústavním soudcům, že nepřipravili „pohřeb Základního zákona“, nýbrž jeho znovuzrození a posílili německý lid.¹¹⁸ Vstřícně přijal stanovisko soudu k jím vytýkanému článku Lisabonské smlouvy, který se týká Evropského parlamentu a jeho zastupování evropských občanů a občanek.¹¹⁹ Soudci podle Gauweilera vyjádření potvrdili jeho tvrzení, že evropský národ sám o sobě neexistuje, a to i přes znění některých článků Lisabonské smlouvy. Die Linke ústy svých tehdejších předsedů Lothara Biskyho, Gregora Gysiho a Oskara Lafontaine doplnila :

„ Tímto rozsudkem jsou posíleny parlamentní a mimoparlamentní možnosti jak usměrnit radikálně tržní, asociální a militaristické zaměření Lisabonské smlouvy... Soud v Karlsruhe udělil spolkové vládě a většině Spolkového sněmu soukromé hodiny demokracie.“¹²⁰

Nález Spolkového soudu byl na druhé straně podroben silné kritice v politických kruzích. Jedním z prvních oponentů byl bývalý spolkový ministr zahraničí Joschka Fischer. Podle jeho názoru, vysloveného v deníku Die Zeit¹²¹: „ Karlsruhe neposunulo celé směřování EU směrem k hlubší integraci. Soud chce budoucí integraci předepisovat podle národních pojmů.“ Fischer kritizoval rozsudek především pro: „...mnoho špatných předpokladů a pro odklon od reality.“ Znáмым se stal jeho výrok o

¹¹⁵<http://www.morgenweb.de/nachrichten/politik/Lissabon/in21675364-reaktionen-auf-das-lissabon-urteil.html> [staženo 1.5.2010]

¹¹⁶http://www.focus.de/panorama/welt/urteile-reaktionen-auf-das-lissabon-urteil_aid_412754.html [staženo 1.5.2010]

¹¹⁷<http://www.peter-gauweiler.de/pdf/PM%20Urteil%20des%20BVerfGs.pdf> [staženo 2.5.2010]

¹¹⁸<http://www.123recht.net/article.asp?a=44791&ccheck=1> [staženo 2.5.2010]

¹¹⁹ Viz poznámka v kapitole Legitimizace EU.

¹²⁰http://www.focus.de/panorama/welt/urteile-reaktionen-auf-das-lissabon-urteil_aid_412754.html [staženo 7.5.2010]

¹²¹<http://www.zeit.de/2009/29/Lissabon?page=all> [staženo 30.4.2010]

dojmu, který čtenář získá po přečtení celého nálezu: „...člověk se ocitne na zasedání frakce britských konzervativců.“ Spolkovému ústavnímu soudu dokonce připisoval záměr nejraději celou Lisabonskou smlouvu zastavit. Druhému senátu tak vyčetl nedostatek odvahy. V souhrnu tak podle slov Fischera rozhodnutí soudu z Karlsruhe povede k posílení národních vlád, nikoli parlamentů. „Člověk vidí, že evropské skutečnosti jsou komplikovanější než fikce z Karlsruhe,“ doplnil Joschka Fischer.¹²² Veskrze pozitivní ohlasy zaznívaly ihned po vynesení rozsudku. Nežřídka ovšem počáteční radost vystřídaly rozpaky. Evropský poslanec SPD Jo Lejnen se vyjádřil o nálezu jako o „rozsudku z minulého století“, který řešení nadcházejících problémů neulehčí, spíše zkomplikuje. Jiní nazývali rozsudek dokonce svěřací kazajkou.¹²³

6.2 Odborná debata

Renomovaný americký profesor evropského práva Joseph Weiler ve svém editoriale¹²⁴ uvedl, že byl při zkoumání prvních reakcí překvapen, do jaké míry politické a ideologické citění určovalo hodnocení rozsudku. Sám zdůrazňoval, že je třeba čekat na podrobnější analýzu, než jaké jsme byli svědky v prvních týdnech po vynesení rozsudku. Právě z tohoto důvodu byly reakce v této kapitole vybrány se snahou zachytit spíše delší časový odstup.

Na jedné straně Joseph Weiler oceňuje, že rozsudek se snaží odhalit a identifikovat demokratické deficity, se kterými se Evropská unie i pod Lisabonskou smlouvou bude potýkat a dělá to lépe než mnohé evropské parlamenty. Na druhou stranu ovšem vidí neúspěch a promarněnou šanci soudu použít evropský projekt k redefinici některých aspektů německé identity a změně provinčního pohledu, který ve velké části podpírá argumentaci rozsudku.

6.2.1 Pokračování Maastrichtského nálezu

Mnozí odborníci věnovali v ohlasech na „Lisabonský nálezu“ velkou pozornost vývoji, kterým Spolkový ústavní soud prošel od vydání Maastrichtského nálezu. Profesor evropského práva Frank Schorkopf uvádí, že nálezu z roku 2009 nemůže být

---

¹²³ <http://www.cap-lmu.de/aktuell/pressespiegel/2009/europa-in-der-zwangsjacke.php> [staženo 29.4.2010]

¹²⁴ <http://www.ejiltalk.org/editorial-vol-20-issue-3/#more-1673>[staženo 3.3.2010]

pokládán pouze za pokračovatele Maastrichtského nálezu, tedy za jakýsi Maastricht II. Především z důvodu posunu k jinému náhledu na současný evropský integrační rámec. Současná Evropská unie podle autora ztělesňuje silnou vůli po politické integraci. Maastrichtský náleze i Lisabonský náleze je třeba chápat v kontextu jejich vzniku. Od roku 1992 se otevřelo mnoho nových sfér společné politiky v oblastech jako justice, zahraniční a bezpečnostní spolupráce, vnitřní záležitosti. Zároveň má nynější unie 27 členů. Záměr vzniku jednotné evropské ústavy narazil na pochybnosti, zda je možné formovat Evropu politicky shora dolů (*from top to bottom*), od politických elit k široké společnosti. Lisabonský náleze, ačkoli je založen na Maastrichtském je podle Schorkopfa mnohem dalekosáhlejší ve svém zdůvodnění a právním přístupu. Spolkový ústavní soud se ve svém zdůvodnění posunul dále, než byl v roce 1993. Novým způsobem kombinoval teorii demokracie a moderní pojetí suverenity.¹²⁵

Christoph Schönberger naopak ve své reakci nazývá Lisabonský náleze epigonem Maastrichtského. Zdůvodňuje to v mnoha rysech shodnými liniemi argumentace. Důraz na suverenitu členského státu, národní kontrolu ultra vires evropské legislativy, princip demokracie - jsou stálíce německé ústavní jurisprudence. Dle autora je náleze dokonce *déjà vu* a Spolkový ústavní soud je hermeticky uzavřený, nepřístupný jakémukoli evolučnímu vývoji. I přes svůj kritický přístup autor nachází i pozitivní a nové prvky v soudcovském rozhodování. Za nejdůležitější považuje zhmotnění požadavků „klauzule věčnosti“ pro evropskou integraci. Dále výčet legislativních pravomocí, které musí setrvat v rukou suverénního státu. Zároveň poprvé soud prohlašuje, že Základní zákon zakazuje Německu podílet se na evropském federálním státě.¹²⁶

Profesor evropského práva v Pavii Jacques Ziller je prostředníkem zahraničního pohledu na Spolkový ústavní soud. Tvrdí, že s ohledem na dřívější doktrínu Solange, dopracovanou maastrichtským nálezem nebyl dán prostor na zásadní změnu názorů Spolkového ústavního soudu. Doktrína Solange je tak silná, že jen těžko může být v budoucnu překonána. Již Maastrichtský rozsudek je jakýmsi prodloužením doktríny

---

¹²⁵ SCHORKOPF, Frank. „The European Union as An Association of Sovereign States: Karlsruhe’s Ruling on the Treaty of Lisbon“ *German Law Journal*, roč. 10, č. 8, 2010, dostupné z WWW: <http://www.germanlawjournal.com/index.php?pageID=2&vol=10&no=8>. [staženo 3.1.2010]

¹²⁶ SCHÖNBERGER, Christoph. „Lisbon in Karlsruhe: Maastricht’s Epigones At Sea“ *German Law Journal*, roč. 10, č. 8, 2010, dostupné z WWW: <http://www.germanlawjournal.com/index.php?pageID=2&vol=10&no=8>. [staženo 13.12.2009]

Solange v oblasti nahlížených kompetencí. Rozsudek k Lisabonské smlouvě tím mohl být dopředu presumován.¹²⁷

6.2.2 Problém suverenity

Carl Otto Lenz, bývalý generální advokát u Evropského soudního dvoru, pokládá otázku, do jaké míry je Německo suverénním státem a členem Evropské unie, když rozsudek k Lisabonské smlouvě vede k relativizaci a oslabení suverenity v Německu. Celý rozsudek totiž stojí a padá na konceptu suverenity. Ač z historických důvodů není nikde v Základním zákonu zmíněn, sám Spolkový ústavní soud ho používá více než 30krát. Autor však argumentuje, že současná německá účast na sjednocené Evropě je mnohem blíže pojmu článek, než suverénní členství.¹²⁸ Evropská unie bude v důsledku výkladu rozsudku Spolkového ústavního soudu oslabena, protože její právní akty budou v účinku oslabené. Taktéž politická odpovědnost Spolkového sněmu bude z rukou lidu přeložena v první řadě Spolkovému ústavnímu soudu. Princip demokracie a s ním i princip suverenity bude oslaben, když bude mít kontrola přímo nevoleného tělesa ze soudců přednost před přímo občany legitimovanými institucemi.

Autoři často spatřují příliš velkou politizaci rozsudku k Lisabonské smlouvě. Berlínský profesor evropského práva Christian Tomuschat považuje rozsudek druhého senátu za přímo politické prohlášení, nerefluktující postavení Spolkového ústavního soudu. Odráží se v něm skepticismus k evropskému integračnímu procesu a soud vytyčuje obrannou linii proti jakémukoli budoucímu porušení německé suverenity, kterou vede v oblastech kultury, školství, vnitřních věcí a dalších. Evropský parlament zůstává v očích Spolkového soudního dvoru jen marginální institucí, protože demokratické kořeny evropského rozhodování vyrůstají z členských zemí. Ústavní soud podle Tomuschata zcela chybně vykládá proces konstituování Evropského parlamentu za nelegitimní, protože malé členské státy jsou zastupovány v nepoměru k těm populačně silnějším. Tato teze ale neodráží specifickou povahu federálních uskupení. Soud pokládá nárok na poměrně větší zastoupení států s více obyvateli za ústavní nárok,

---

¹²⁷ ZILLER, Jacques, „Zur Europarechtsfreundlichkeit des deutschen Bundesverfassungsgerichtes. Eine ausländische Bewertung des Urteils des Bundesverfassungsgerichtes zur Ratifikation des Vertrages von Lissabon“ op. cit, str. 15.

¹²⁸ LENZ, Carl Otto. *Ein Missverständnis des Grundgesetzes? – Zum Lissabon-Urteil aus Karlsruhe*, Konrad Adenauer Stiftung, 3.8.2009, dostupné na WWW: http://www.kas.de/wf/doc/kas_17128-544-1-30.pdf?090901110521, staženo [staženo 3.3.2010]

přítom ale akceptuje proces legitimace EU podle Lisabonské smlouvy, kdy EU zůstává nestátní institucí. Ústavní soudci vyjádřili přání, aby Evropská unie nevyvíjela vlastní demokratickou legitimitu, kde by vládní rozhodnutí byla tvořena na dvou úrovních. Tomuschat pokládá za sporné, zda je možné, aby v naší éře globalizované společnosti mohla demokracie existovat pouze v rámci národního státu.¹²⁹

Mnoha autory bylo kritizováno, že idea národní suverenity, kterou soudci úzkostlivě chrání, již zdaleka neodpovídá politické realitě současného světa. O obraně Spolkové republiky se již desetiletí rozhoduje ve Washingtonu, mnoha problémů spojených se světovou kriminalitou nebo životním prostředím překračuje národní úroveň a musí být řešeno mezinárodně nebo nadnárodně.¹³⁰ Ingolf Pernice dodává, že sám Základní zákon v preambuli v odkazu na „spojenou Evropu“ opustil koncept suverénního národního státu.

6.2.3 Hrozící konflikt s evropským soudnictvím?

Spolkový ústavní soud se na podzim roku 2009 setkal s těžkou kritikou skupiny právníků, kteří vyjádřili nesouhlas s rozhodnutím ve věci Lisabonské smlouvy a odvolávali se na hrozící konflikt o možnost „posledního slova“ mezi Spolkovým ústavním soudem a Evropským soudním dvorem.¹³¹ Podle jejich stanoviska, které vyjádřili ve formě provolání široké veřejnosti, se tento konflikt Lisabonským rozsudkem ještě prohloubil. Pokud by v Německu nebyly aplikovatelné některé rozsudky nebo právní předpisy, musela by Evropská komise zahájit řízení o porušení smluv. Tento scénář vyznívá podle renomovaných německých profesorů a právníků velmi reálně, proto je dle jejich názoru třeba přidat do Zákonu o Spolkovém ústavním soudu ustanovení o povinnosti podat předběžnou otázku k Evropskému soudnímu dvoru. Toto prohlášení bylo však spíše politického rázu, protože tato možnost je zakotvena již v primárních smlouvách a německé soudy ji mají možnost kdykoli využít.¹³² V krátké době jde již o druhý případ snahy vyvolat diskuzi napříč společností, kvůli potencionálnímu konfliktu národních a evropských institucí. Bývalý spolkový

---

¹²⁹ <http://www.aicgs.org/analysis/c/tomuschat071009.aspx> [staženo 9.5.2010]

¹³⁰ <http://www.cap-lmu.de/aktuell/pressespiegel/2009/europa-in-der-zwangsjacke.php>[staženo 5.2.2010].

¹³¹ blíže: www.whi-berlin.de/documents/whi-material0109.pdf [staženo 3.3.2010]

¹³² <http://jinepravo.blogspot.com/2009/10/zastavte-spolkovy-ustavni-soud.html> [staženo 9.5.2010]

prezident Roman Herzog vystoupil s prohlášením Zastavte Spolkový ústavní soud v roce 2008.¹³³

Mezi signatáře provolání o hrozícím konfliktu justici patřil i právní zástupce Spolkového sněmu v řízení o Lisabonské smlouvě Ingolf Pernice. Rozsudek považuje za velmi významný, zejména pro aplikaci a výklad Lisabonské smlouvy. Navíc stanoví přesné hranice pro další vývoj smlouvy. Pernice vidí v rozhodování Spolkového ústavního soudu náskok před dalšími ústavními soudy. Je totiž vytříbený a velmi propracovaný. Ale jádro nálezu spočívá podle jeho mínění v tom, že volnost jednání a efektivita Evropské unie nemůže jít k tíži národního pojetí demokracie.¹³⁴

Jacques Ziller vidí v budoucnosti hlavní zdroj sporů mezi Soudním dvorem pro Evropskou unii a Spolkovým ústavním soudem v tom, zda evropské soudnictví přizpůsobí svůj náhled na ústavní identity členských států a bude je v rozsudcích zohledňovat.

6.2.4 Reakce soudců Spolkového ústavního soudu

Soudci Spolkového ústavního soudu se ke své judikatuře příliš často nevyjadřují. Ve své podstatě je ale pozadí vzniku rozsudku a osobnosti tvůrců klíčové pro možnost interpretovat jejich judikaturu. Udo di Fabio v rozhovoru v Lidových novinách mimo jiné uvedl, že se spolu se svými kolegy pokusil v nálezu vymezit, kam nesmí zajít přenášení kompetencí, aby už demokratické zřízení nemohlo nic podstatného rozhodovat. Následně přidal svůj postřeh o možném „postátnění“ Evropské unie: „*Nedá se přehlédnout, že každá reforma evropských institucí vede k tomu, že se EU čím dál více podobá státu. Budeme mít evropského ministra zahraničí, evropskou diplomatickou službu - což je také další kousek státnosti.*“ Ke stěžejní otázce suverenity se Udo di Fabio vyjadřuje velmi pragmaticky: „*Suverenita je pojem mezinárodního práva a v podstatě znamená státní nezávislost. Nezávislý buď jste, nebo nejste. Je to úplně stejné jako se svobodou. Státy v mezinárodním právu nemohou odevzdávat suverenitu, protože pak už to totiž nejsou žádné státy....Něco jiného jsou výsostná práva a něco jiného suverenita. Výsostná práva se v Evropě dají sdílet, o tom není sporu. Ale suverenita, což je kompetence rozhodovat o kompetencích, dělitelná není. Tu může mít*

---

¹³³http://www.cep.eu/fileadmin/user_upload/Pressemappe/CEP_in_den_Medien/Herzog-EuGH-Webseite.pdf [staženo 2.5.2010]

¹³⁴ Rozhovor s Ingolfem Pernicou pro internetový portál euractiv.de, dostupné na WWW: <http://www.euractiv.de/zukunft-und-reformen/interview/bvg-bis-hier-hin-und-nicht-weiter-001766> [staženo 2.5.2010]

*jenom jeden. Jinak by pojem suverenita nedával žádný smysl. Otázka je, co se stane, když ústavní soud dojde k názoru, že si Evropská unie přisvojuje práva, která jí nepatří. A takové případy, kdy tato hranice byla překročena, už máme.“*¹³⁵

V době přezkumu Lisabonské smlouvy předsedal Spolkovému ústavnímu soudu Hans-Jürgen Papier. V rozhovoru pro časopis Spiegel¹³⁶ vyjádřil přesvědčení, že společnost musí akceptovat, že ústava politice nastavuje určitý normativní rámec, který je třeba dodržovat. Navíc nelze vykládat ústavu čistě formálně, ale s ohledem na hodnotový rámec, který obsahuje. Papier čelil zajímavé otázce, do jaké míry může být rozhodnutí Spolkového ústavního soudu politicky motivováno. „*Soud vede vždy v patrnosti možné důsledky svého rozhodnutí, ale při rozhodování mohou hrát roli pouze ústavněprávní aspekty. A závazný výklad a stanovení rámce fungování politiky leží u Spolkového ústavního soudu.*“ K úloze národních ústavních soudců, kteří mohou mít konečné slovo při kontrole ústavní identity a kontroly ultra vires, Papier odkazuje na ustálenou judikaturu Maastrichtského rozsudku. Podle něj se dostalo tomuto principu v Lisabonském rozsudku konkretizace ve smyslu hranic, za kterých může být použit. Právě v tomto aspektu vidí určitý zvrát: „*...je to přínos dalšímu vývoji Evropské unie, protože dosud se nikdo hlouběji nezabýval rozsahem a cílem dalších integračních kroků.*“ Spolkový ústavní soud v rozsudku nezavrhnul možnost budoucího vytvoření jednotného evropského státu s centrální vládou a jedním evropským národem. Tuto možnost ale nedává ani Lisabonská smlouva, ani Základní zákon.

7. Závěr

Do diskuze o pojetí německé národní suverenity velmi významně zasahuje Spolkový ústavní soud. Jeho rozsudek k Lisabonské smlouvě neznamena radikální zvrát v dosavadní kontinuální doktríně soudu vztahující se k Evropské unii. Dochází spíše ke

---

¹³⁵ Rozhovor se soudcem Spolkového ústavního soudu Udem di Fabiem, Po Lisabonu jsme již na hranici federace, Lidové noviny, 12.12.2009. Text dostupný na WWW: http://www.lidovky.cz/po-lisabonu-j sme-uz-na-hranici-federace-dy2/ln_noviny.asp?c=A091212_000081_ln_noviny_sko&klic=234604&mes=091212_0, staženo 14.1.2010.

¹³⁶ Rozhovor se soudcem Spolkového ústavního soudu Hansem-Jürgenem Papierem, Wir erwarten Respekt, Der Spiegel, 19.12.2009. Text dostupný na WWW: <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-68316815.html>, staženo 18. 1. 2010.

konkretizaci a specifikaci předešlých nálezů série Solange a Maastricht. V centru pozornosti soudu stojí motivace vypořádat se s výzvami, které přináší členství suverénního Německa v Evropské unii 21. století. Spolková republika je i za platnosti Lisabonské smlouvy nadále suverénním státem.

Mou úvodní snahou bylo nastínit okolnosti vzniku Lisabonské smlouvy, která následně po dlouhých letech opět postavila Spolkový ústavní soud před otázku zhodnocení vývoje Evropské unie. Lisabonská smlouva nepochybně znamená přelom na cestě, kterou před více než půlstoletím nastoupily zakládající státy. Dle předestřených problémů s přípravami a značnými prodlevami při vzniku smlouvy je pravděpodobné, že dlouhou dobu nebude přijata další smlouva, která by reformovala či přímo nahrazovala stávající právní rámec Evropské unie. Z toho důvodu bude mít rozsudek Spolkového ústavního soudu velký vliv na výklad a aplikaci Lisabonské smlouvy.

Spolkový ústavní soud navázal na svůj rozsudek k Maastrichtské smlouvě a opět potvrdil své chápání volebního práva jako práva úzce svázaného s demokratickým principem zakotveným v Základním zákoně a vyžadujícího stejnou ochranu. A to i prostřednictvím ústavní stížnosti, byť jediného občana. Jakkoli byla tato konstrukce dříve kritizována, plně koresponduje s chápáním lidu jako suveréna, který originárně legitimuje výkon státní moci a vůle lidu se musí odrážet v rozhodování institucí Evropské unie.

Evropská unie ani po vstupu Lisabonské smlouvy v platnost netvoří spolkový stát, ale spolek rovných států, ač v některých ohledech se státnímu zřízení skutečně podobá. Tento fakt ovšem nemůže oslabit skutečnost, že Spolková republika Německo je i nadále výhradním „pánem smluv“. Udržuje si dostatečný prostor pro demokratické utváření vlastní vůle a je plně suverénní v tom smyslu, že výsostná práva, která propůjčila jsou disponovatelná a omezená. Proces svěření pravomocí není jednosměrný. Práva nejsou odevzdána jednou pro vždy a bez možnosti jejich navrácení. Podmínky nutnosti jejich zpětvzetí nastavil Spolkový ústavní soud výhradně podle možností výkladu, který dovoluje Základní zákon. Ten skutečně vstřícně přistupuje k evropské formě integrace, ale zároveň klade velké nároky na její fungování. Především musí být respektována lidská práva ve standartu, který poskytuje Základní zákon. Způsob procesů a přijímání rozhodnutí v Evropské unii musí odpovídat demokratickým zásadám. Tento prvek stále absentuje především v případě Evropského parlamentu, který je terčem kritiky Spolkového ústavního soudu již řadu let. Volby do tohoto orgánu Evropské unie neodpovídají standardním kvalitám demokratického volebního práva,

kteřé požaduje rovnost hlasů. Tento nedostatek se ještě prohlubuje přidělenými kvótami počtu poslanců a absencí prvků střídání moci a skutečně evropských politických stran. Jakkoli Lisabonská smlouva posiluje jeho pravomoci, Evropský parlament nedosahuje stále kvalit parlamentu demokratického typu v očích Spolkového ústavního soudu. Ten ho dokonce označuje za „kvaziparlamentní orgán“. Není totiž zástupcem jednotného evropského lidu, protože takový v současné Evropě neexistuje.

Princip „omezeného zmocnění“ neumožňuje přenos jiných výsostných pravomocí, než těch, které Spolková republika přenést dovolí. Jakýkoli skrytý přenos a libovolné přisvojování kompetencí a porušování principů subsidiarity, by vedlo Spolkový ústavní soud k nutnosti přezkoumat aplikační přednost na tomto základě vydaných předpisů. Navíc aplikační přednost aktů, vydaných „kvaziparlamentním orgánem“ před ústavními předpisy nelze připustit, neboť formování ústavy je vrcholným projevem suverenity německého státu. Spolkovým ústavním soudem naznačené právo přezkumu ústavní identity a přezkumu ultra vires znamená budoucí pokračování sporů s Evropským soudním dvorem o konečného arbitra v oblasti ústavnosti a zákonnosti.

Určítým novým prvkem v judikatuře Spolkového ústavního soudu je vymezení oblastí, které historicky nebo přirozeně náleží k demokratickému sebeutváření státu, a které nemohou být v plné míře převoditelná, anebo pokud k převodu částečně došlo, musí být vykládána velmi restriktivně. Tato rezervace určitých práv náleží k dalším atributům suverénního Německa.

Obavy, že s působením Lisabonské smlouvy evropská integrace směřuje k vytvoření evropského federativního státu Spolkový ústavní soud popřel s odkazem na zvrátitelnost integračního procesu a možnost, nyní již explicitně vyjádřenou, ukončit své členství v evropských strukturách. Soud v závěru nevyloučil možnost vzniku federativního evropského státu. Taková změna by však musela vzejít ze svobodné vůle německých občanů, kteří by k takovému kroku museli přijmout novou ústavu. Současné pojetí suverenity podle základního zákona nedovoluje participaci na federálním evropském státu.

Záměrem závěrečné části práce byla snaha poukázat na různé názory odrážející vztah jejich nositelů k suverenitě Spolkové republiky Německo. Můžeme vyčlenit čtyři názorové proudy. Ten první přijímal rozsudek k Lisabonské smlouvě velmi pozitivně. Chválí moderní pojetí konceptu národní suverenity a vyjádření vstřícnosti německé ústavy k evropské integraci. Druhý proud inklinuje spíše k odmítnutí suverénního státu,

jak jej chápe Spolkový ústavní soud. Vyčítána je přílišná otevřenost k evropskému právu a absence dostatečného hájení národního státu. Třetí proud považuje rozsudek za očekávané pokračování linie, kterou soud nastavil v Maastrichtském nálezu. Konečně čtvrtý proud se staví k rozsudku velmi odmítavě. Považuje ho za druh politické deklaráce, nehodný postavení strážce ústavnosti a požaduje v krajním případě zbavení možnosti přezkumu evropského práva na ústavní rovině. Zajímavý je také pohled na jednotlivé osobnosti, které vystupují s pozitivním hodnocením, a které s negativním. Z jistou mírou zobecnění se rozsudek kladného přijetí dočkal u osob mladších, bez zkušenosti se zastávanou pozicí ve státní sféře. Naopak starší osoby, které prošly státními institucemi a své názory utvářely s ohledem na klasické vnímání národního státu, zaujímají spíše rezervovanější, až odmítavý postoj.

Nastíněná úvaha naznačuje, že pojem suverenity podléhá neustálému vývoji. V případě Spolkové republiky Německo novodobá zkušenost ukazuje, že suverenita národního státu je stále živým konstruktem i v rámci Evropské unie.

8. Summary

The Federal Constitutional Court of Germany determines very strongly the comprehension of the sovereignty concept in Germany. This thesis understands sovereignty as an authority which cannot be divided nor shared. Otherwise, certain rights derived from sovereignty can subject to possession of someone else. The Federal Constitutional Court of Germany has over the past decades developed a set of conditions under which some sovereign right can be transferred to another supranational organization without a risk of losing sovereignty. That kind of organisation is the European Union. The main source of Germany's sovereignty comes from the *Basic law's* principles of democracy, human dignity and constitutional identity.

The transfer of right is determined by the nature of the enriched subject. It must be, beyond all doubt, a peaceful international organization. Moreover, the way of its legitimization must observe the principles of democracy as are stated in the Germany's *Basic law*. Members of the European union are equal and could deliberately withdraw from the group as easy as they wilfully entered. The EU is not a federal state

(*Bundesstaat*) but a community of sovereign states (*Staatenverbund*), special concept of the Constitutional Court.

The EU is legitimated by the will of member states' citizens. There is no European *Volk* (nation) on the continent . The power to execute powers must be derived under all circumstances from the free will of a nation. In case of Germany, only German people can decide through plebiscit to enter into a European *Bundesstaat*.

9. Použitá literatura

9.1 Primární prameny

Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, v platném znění z 29.7.2009.

Rozsudek Spolkového ústavního soudu k Lisabonské smlouvě, BVerfG, 2 BvE 2/08 z 30.6.2009.

Rozsudek Spolkového ústavního soudu k Maastrichtské smlouvě, BVerfGE 89, 155 z 12. 10 1993.

Tisková zpráva Spolkového ústavního soudu č. 72/2009 k rozsudku Spolkového ústavního soudu k Lisabonské smlouvě.

Základní zákon Spolkové republiky Německo ve znění k 27.10.1994 v českém překladu v KLOKOČKA Vladimír, WAGNEROVÁ Eliška. *Ústavy států Evropské unie*. Praha: Linde, 1997. 788 s. ISBN 80-7201-056-5.

Smlouva o Evropské unii ve znění Lisabonské smlouvy: Konsolidované znění, Úřední věstník, C 115, 9.5.2008.

9.2. Sekundární prameny

Monografie, studie, sborníky

BORCHARDT, Klaus-Dieter, *Die rechtlichen Grundlagen der Europäischen Union*. Heidelberg: C.F.Müller Verlag, 1996. 382 s. ISBN 3-8252-1669-1.

FOLZ, Hans-Peter. *Demokratie und Integration: Der Konflikt zwischen Bundesverfassungsgericht und Europäischem Gerichtshof über die Kontrolle der Gemeinschaftskompetenzen*. Berlin: Springer, 1999. 445 s. ISBN 978-3-540-64861-1

MÜLLER, Helmut et. al. *Dějiny Německa*, Mannheim: F.A. Brockhaus. 1995. 609 s. ISBN 80-7106-188-3.

PAVLÍČEK, Václav. *Suverenita a evropská integrace*. Praha: Univerzita Karlova, 1999. 168 s.

PERNICE, Ingolf et. al., (eds). *Der Vertrag von Lissabon: Reform der EU ohne Verfassung? Kolloquium zum 10. Geburtstag des WHI*, Berlin: Nomos, 2008. 216s. ISBN 978-3-8329-3720-1.

PÍTROVÁ, Lenka et. al., (eds)., *Když se řekne Lisabonská smlouva: perspektiva fungování Evropské unie podle nového smluvního rámce*. Praha : Odbor informování o evropských záležitostech, Úřad vlády České republiky. 2008. 152 s. ISBN 978-80-87041-48-2.

ŠLOSARČÍK, Ivo. *Politický a právní rámec evropské integrace : (včetně změn podle Lisabonské smlouvy)*. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2010. 452 s. ISBN 978-80-7357-471-0.

VORLÄNDER, Hans. *Die Verfassung, Idee und Geschichte*. München: C.H.Beck, 2. vydání, 2004. 128 s.

Odborné statě:

BELLING, Vojtěch. „Federální model a evropská realita, Krize legitimacy a její překonání“ *Mezinárodní vztahy*, roč. 41, č. 4, 2006. s. 5-19.

DINGEMANN, Kathrin Dingemann. „Zwischen Integrationsverantwortung und Identitätskontrolle: Das Lissabon-Urteil des Bundesverfassungsgerichts“ *Berliner Online-Beiträge zum Europarecht*, č. 1, s. 1-17. dostupné z WWW: www.jura.fu-berlin.de/.../we3/.../Paper57-Berliner_Online-Beitraege.pdf [staženo 13.12.2009]

HANDL, Vladimír. „Německo a EU, „evropské Německo“, nebo „de-europeizace“ německé politiky“. In ROVNÁ, Lenka, KASÁKOVÁ, Zuzana, VÁŠKA, Jan et. al. (eds.). *Evropská unie v členských státech a členské státy v Evropské unii*. Praha: EUROLEX BOHEMIA. 2007. 333s. ISBN 978-80-7379-014-11.

HOŠKOVÁ, Mahulena. „Maastrichtská smlouva před ústavními soudy států Evropské unie“ *Právník*, č. 8, 1995.

LANZA, Elisabetta, „Core of State Sovereignty and Boundaries of European Union's Identity in the Lissabon – Urteil“ *German Law Journal*, roč. 11, č. 4, 2010, dostupné z WWW: <http://www.germanlawjournal.com/index.php?pageID=11&artID=1247> [staženo 13.2.2010]

MLSNA, Petr. „Vztah ústavního a evropského práva ve Spolkové republice Německo s přihlédnutím k Lisabonskému nálezu“ In KNĚŽÍNEK, Jan, MLSNA, Petr. *Mezinárodní smlouvy v českém právu: teoretická východiska, sjednávání, schvalování, ratifikace, vyhlášení a aplikace*. Praha: Linde. 2009. 605 s. ISBN 978-80-7201-783-6.

REINER, Arnold „Spolkový ústavní soud a právo Evropských společenství“ *Acta Universitatis Carolinae, Iuridica*, č. 4, 1995. s. 3-20.

SCHORKOPF, Frank. „The European Union as An Association of Sovereign States: Karlsruhe's Ruling on the Treaty of Lisabon“ *German Law Journal*, roč. 10, č. 8, 2010, dostupné z WWW: <http://www.germanlawjournal.com/index.php?pageID=2&vol=10&no=8>. [staženo 3.1.2010]

SCHÖNBERGER, Christoph. „Lisbon in Karlsruhe: Maastricht's Epigones At Sea“ *German Law Journal*, roč. 10, č. 8, 2010, dostupné z WWW: <http://www.germanlawjournal.com/index.php?pageID=2&vol=10&no=8>. [staženo 13.12.2009]

SYLLOVÁ, Jindřiška. „Změna ústavního a právního rámce v souvislosti s přijetím Lisabonské smlouvy v Německu“ *Parlamentní institut*, studie č. 1.194, 2009.

ŠLOSARČÍK, Ivo. „Nesnesitelná snadnost suverenity – několik poznámek k suverenitě, subjektivitě a supremaci v Evropské unii“ *Mezinárodní vztahy*, roč. 41, č.1, 2006 s. 112-134.

TOMUSCHAT, Christian. „ The Ruling of the German Constitutional Court on the Treaty of Lisabon“ *German Law Journal*, roč. 10, č. 8, 2010. dostupné z WWW: <http://www.germanlawjournal.com/index.php?pageID=2&vol=10&no=8>. [staženo 13.3.2010]

WEILER, Joseph. „The State "uber alles": Demos, Telos and the German Maastricht Decision.“ *The Jean Monnet Working Papers*. Č. 6, 1995, dostupné u WWW: <http://centers.law.nyu.edu/jeanmonnet/papers/95/9506ind.html>. [staženo 13.3.2010]

WINTR, Jan. Evropská unie a pluralita legitimit. In GERLOCH, Aleš, WINTR, Jan (eds.) *Lisabonská smlouva a ústavní pořádek ČR*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 169-180. ISBN 978-80-7380-192-2.

ZILLER, Jacques. „Zur Europarechtsfreundlichkeit des deutschen Bundesverfassungsgerichtes. Eine ausländische Bewertung des Urteils des Bundesverfassungsgerichtes zur Ratifikation des Vertrages von Lissabon“. *Zeitschrift für öffentliches Recht*, roč. 65, č.1, 2010, dostupné z WWW: <http://www.springerlink.com/content/v0615w58513238g2/?p=d302689783de46cbb2ff463861d349ad&pi=2>. [staženo 13.1.2010]

Internetové zdroje:

www.bundestag.de
www.bundesregierung.de
www.bundesrat.de
<http://vt-www.bonn.iz-soz.de>
www.bpb.de
www.euractiv.de
www.euroskop.cz
<http://www.germanlawjournal.com>
www.europa.eu
<http://centers.law.nyu.edu/jeanmonnet/papers/papers95.html>
www.faz.de
www.zeit.de
www.spiegel.de
www.zeit.de
www.petergauweiler.de
www.cep.eu
www.morgenweb.de
www.whi-berlin.de

<http://jinepravo.blogspot.com>

Jiné:

Rozhovor se soudcem Spolkového ústavního soudu Udem di Fabiem, *Po Lisabonu jsme již na hranici federace*, Lidové noviny, 12.12.2009. Text dostupný na WWW:

http://www.lidovky.cz/po-lisabonu-jsme-uz-na-hranici-federace-dy2-/ln_noviny.asp?c=A091212_000081_ln_noviny_sko&klic=234604&mes=091212_0, staženo 14.1.2010.

Rozhovor se soudcem Spolkového ústavního soudu Hansem-Jürgenem Papierem, *Wir erwarten Respekt*, Der Spiegel, 19.12.2009. Text dostupný na WWW:

<http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-68316815.html>, staženo 18. 1. 2010.